

KUSTBON

NR 3
SEPTEMBER
1998
ÅRGÅNG
55

FÖRBINDESELÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

FÖRBINDELSLÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

Utgiven av Kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Ansvarig utgivare: Sven Salin
Redaktör: Agneta Klitter

Redaktionsråd: Helene Ahlberg, Tiia Derblom Anderson
och Jörgen Hedman.

Kustbons redaktion och SOV:s expedition:
Roslagsgatan 57, 1/2 tr ned, 113 54 Stockholm.
Öppettider: mån-tor 9 - 14 (kväll tor 18-20).
Tel: 08-612 75 99. Fax: 08-612 77 85.

1998 utkommer Kustbon med 4 nummer.
Prenumerationspris: 270 kr helår.
Kustbons och SOV:s postgiro 35 13 11 - 6.

Annonspriser:

1/1 sida (170 x 260 mm) 1.650:-, 1/2 sida (170 x 128) mm 900:-,
2 sp x 128 (112 x 128 mm) 650:-, 1 sp x 128 (54 x 128 mm) 400:-,
2 sp x 84 (112 x 84 mm) 550:-, 1 sp x 84 (54 x 84 mm) 350:-,
dödsannonser 400:-, bilaga minimum 1.000:-/st.

Produktion: Nordreklam · Lindbloms · Realtryck Stockholm 1998

— INNEHÅLL —

1. Ledaren av Jörgen Hedman
3. Skötebarnet Kustbon 80 år av Elmar Nyman
7. Aibolands museum: Utställningen "Guldstrand" invigd med Ormsöbröllop av Per Ehn
8. Utställningen "Guldstrand" invigdes 27 juni av Margit Rosen Norlin
9. Runö av Fredrik Österman
10. President Lennart Meri gästade Ormsö av Margareta Hammerman
12. Jorma Friberg 4:e generationens båtbyggare av Peter Nylander
14. Spithamn-Larsos-Händors-Moa av Birgit Eldh
16. Sven Salin fyller 65 år av Monica Ahlström
18. Seglande kulturarv i Stockholm av Leif Westberg
19. Svenskbynsidan, redaktör Jörgen Hedman
20. Ait fåtebåns oppväxt, dikt av Sven Ahlström
20. Betydande hjälpsatser av Lembit Pella
21. Notis av Ivar Boman
22. Gudstjänst på Nargö av Margit Rosen Norlin
22. 1 gång var jag i Veere... av Ulla-Stina Rundgren
23. Föreningsinfo
25. Hugo Mickelin 85 år av Sven Salin
26. Bokanmälan
28. Matts Dreijer till minne av Elmar Nyman
29. Dödsannonser
30. Familjenytt
30. Bemärkelsedagar

Omslagsfoto: Hoppet, galeas byggd i Spithamn 1925-27.
Längd: 19,5 m. Bredd: 6,10 m. Djup: 2,30 m. Maskin:
Scania DSI 11, 257 Hkr. Rigg: Stående gafflar och topp-
stänger på "ålandsvis". Segelyta ca 285 m², fördelat på
8 segel. Foto: Marie-Louise Strandborg

Västra Estland sommaren 1998

Sommaren 1998 präglades inte av något speciellt vackert väder här i Norden. Vattnet var kallt och sanden och kliporna var alldeles för svala för att locka till solbadande även om solen nu råkade skina ett tag. Nu kan ju en sommar innehålla mycket annat än solande och badande, resande t ex. Många har säkert precis som undertecknad besökt Estland i sommar. Situationen i Estland kännetecknades av en viss ekonomisk osäkerhet på grund av en omfattande bankkrasch och en minskad turistström, åtminstone till öarna och västra delen av landet. Det är bara resenärerna från Finland som inte har avtagit i antal.

Jag hörde till dem som hade förmånen att (delvis som arrangör) delta i SONG:s resa till västra Estland i sommar. Från Tallinn, över Lihula (Leal), med färja till Moon och Ösel, liten färja till Dagö och färja tillbaka till fastlandet via Rohuküla (Rus) och sedan via Vippal åter till Tallinn. Att se ruinerna av den gamla biskopsborgen i Leal var intressant - utgrävningar under ledning av den estniska arkeologen Mati Mandel pågick för fullt. Hembygds museet på Moon gav en trevlig inblick i hur välordnade de små museerna i Estland är. Meteoritkratern i Kaali på fasta Ösel var en sällsam upplevelse, med en diameter på 110 meter och ett avsevärt djup utgör den en speciell sevärdhet. Vi fick från bussfönstret se oss runt på Ösel; från Kihelkond i väster till Schworbe i söder. Arensburg med sin gamla stad och borg är i sig värda en resa hit. En "riktig höjdare" var det att åka lastbil ut i havet till Filsand. Jag har aldrig varit med om att göra vågor med en bil tidigare. På ön mötte vi bl a en sommaråterflyttad sverigeest från Nyköping som återfått sin mark och nu bygger hus. Här fungerade alla kontakter, alla var positiva och denne återvändare sågs enbart som en tillgång. En mönsterbild på hur det borde fungera överallt! Det behövs en fungerande symbios mellan de bofasta och sommaråtervändande för att ge kusttrakterna deras försvunna liv tillbaka.

Med biltransportfärjan Vårdö (skänkt från Åland) bar det sedan av från Triigi till Kassari på Dagö. Museidirektör Urmas Selirand tog emot och guidade oss runt i hembygds-museet här. Vi tog oss runt ön nästa dag och klättrade upp i Kõpu fyr torn, besökte Svenskbyn (Rootsiküla) och pratade med en av de sista svenskättlingarna här (Villem Greis) och besåg Estoniamonumentet intill Takne fyr torn under en tyst minut. Därpå följde en tripp till Korsbacka och Kärdla stad. En av resans höjdpunkter var den festkväll dagö museets personal arrangerade i Mickelsgården i Malmas. Rökbastu, hembryggt öl, korngrynsgröt med fläsk, rökt näbbgädda och hembakat bröd. En öppen eld, allsång och myggor höll oss aktiva hela kvällen. Storhove och Pühalepa kyrka hann vi

Riddargatan 3, Reval, svenska församlingens gamla prästgårdsbyggnad. Här inrymdes svenska skolan och Svenska Folkförbundets, Svenska Odlingens Vänners och Kustbons gemensamma expedition. Lilla porten till höger är ingången till skolan och expeditionerna. Byggnaden som också inrymde den tyska S:t Nikolai församlingens expedition, utplånades den 9 mars 1944 genom rysk terrorbombning. Foto: Parikas.

Skötebarnet Kustbon 80 år

AV ELMAR NYMAN

För fem år sedan utkom Kustbons 50:e årgång i Sverige. Denna händelse kommenterades i ett antal artiklar i vår tidskrift. Men Kustbon hade ju en lång historia även i Estland.

med innan färjan dagen därpå förde oss till fastlandet.

Rohuküla militärflygfält besöktes innan det var dags att bekanta sig med Aibolands museum i Hapsal. Sista dagen hann vi med Vippal och en träff med kvarvarande estlandssvenskar innan det var dags att via Tallinn och S:t Mikael bege sig till flygplatsen och hemåt. Kontentan av denna resa var de bestående intrycket att Estland är vackert, att landet mer än någonsin behöver kontakt med både turister och återvändare för att inte stanna i utvecklingen och att den ekonomiska utvecklingen sedan är mycket ojämnt fördelad mellan olika delar av landet och berör olika grupper på ett helt varierande sätt. Jag tror att vi alla var överens om att resan i sin helhet varit mycket lyckad = mersmak inför kommande år. Nästa år i Estland (också).

Jörgen Hedman

Tanken på en periodisk skrift för svenskarna i Östersjöprovinserna var aktuell redan vid sekelskiftet. Hindren för en utgivning var många - en ytterst sträng pressregim under tsarväldet, förbud att starta politiska föreningar, avsaknad av ekonomiska resurser, en minimal potentiell läsekrets etc. Den av Johan Nyman och Hans Pöhl från 1903 utgivna "Kalender eller Almanack" fick tills vidare ersätta en periodiskt utkommande tidskrift. Almanackens värde får inte underskattas. Genom korta uppsatser som i varje årgång följde efter kalendarier spreds upplysningar om "de baltiska svenskarne" och deras tillvaro även till Sverige och till svenskarna i Finland- och Gammalsvenskby i Ukraina.

Att 1918 blev Kustbons födelseår har ett klart samband med den politiska situationen i landet. Efter tsardömet fall och den ryska marsrevolutionen gällde det för de talrika folkminoriteterna i Ryssland att nu handla raskt om deras drömmar om nationellt oberoende skulle kunna förverkligas. Esterna var snabba i vändningarna och även svenskarna agerade.

Redan i mars 1917 bildades sammanlutningen Svenska Folkförbundet i Östersjöprovinserna (senare kallad Svenska Folkförbundet i Estland). Dess syfte skulle vara att kämpa för den

svenska befolkningens politiska och kulturella rättigheter och att "sammanhålla svenskarna på de olika orterna". Stiftarna av Folkförbundet ansåg att denna målsättning inte kunde förverkligas utan hjälp av en periodiskt återkommande tidskrift. Vid en kongress i Hapsal den 24 juni 1917 enades delegaterna om att förberedelserna för utgivning av en svenskspråkig tidning, som föreslogs heta "Svenskvännen", omedelbart borde påbörjas.

Dramatisk början

Det förberedande arbetet tog sin tid men i januari 1918 nådde det första numret en positivt överraskad läsekrets. Namnet "Svenskvännen" hade ändrats till det neutralare "Kustbon". Som utgivare stod Hans Pöhl, ordföranden i Svenska Folkförbundet och som redaktör Mathias Westerblom, också han aktiv inom Folkförbundet.

Tillkomsten av Kustbon är en stor händelse för svenskarna i Estland-Livland. (Benämningen "estlandssvenskar" används ännu inte). Kustbons faddrar uttrycker stor ångslan inför företaget. Gång på gång ställer de sig frågan: "Vad månne väl varda av detta barn?" De tycks inte själva riktigt ha fattat vad de gett sig in på. "Men är det verkligen möjligt ändå, hur har det kunnat ske?! Egen tidning för oss svenskar här i för-

Nils (Nikolaus) Blees, skolman och svensk folksekreterare 1918-40, f. 29.12 1883, häktad och deporterad våren 1941 av den sovjetiska säkerhetstjänsten. Dödsår okänt. Nils Blees var en centralgestalt inom SOV och Svenska Folkförbundet. I mer än ett decennium Kustbons redaktör och utgivare och redaktör för Nya Kustbon 1935-36.

FOTO: M. GÖMANN

Hans Pöhl, lektor och politiker, f. 15.8 1876, d. 22.1 1930. Hans Pöhl var den främste tillskyndaren av Svenska Odlingens Vänner, Svenska Folkförbundet och Kustbon. Han var också Kustbons förste utgivare. Svensk folkminister under några månader 1918-19. Riksdagsman i Estlands riksdag under skilda perioder.

skingringen. Och av eget fabrikat“. Och visst var det ett vågstycke att mitt under brinnande världskrig och vid en tidpunkt då utgången av den ryska revolutionen ännu var oviss börja utge en egen tidning. I november 1917 hade bolsjevikerna övertagit makten och den ekonomiska situationen i Ryssland var sämre än någonsin.

Sporrade av framgångarna med nummer ett vågade Kustbons utgivare trycka ett nytt nummer. Det utkom i mitten av februari 1918. Tidningen hade nätt och jämt börjat distribueras när nästa regimskifte kom - Estland-Livland ockuperades av tyskarna enligt överenskommelse mellan dem och bolsjevikerna. (Freden i Brest-Litovsk).

Den tyska regimen förbjöd alla politiska partier. Följaktligen måste Svenska Folkförbundets verksamhet tills vidare bedrivas i hemlighet. Utgivaren av Kustbon lyckades dock utverka tillstånd att i november 1918 få utge nummer tre av tidningen. Nummer fyra följde den 24 december. Vid det laget hade den politiska situationen åter radikalt förändrats. Tyskarna hade förlorat världskriget och avtågat i november, esterna hade tillsatt en temporär regering i vilken även svenskarna var representerade - genom Hans Pöhl- och bolsjevikerna satte omedelbart efter tyskarnas uppbrott i gång ett krig för att återta makten i Estland. Det estniska frihetskriget började.

Under den kamp på liv och död som

nu pågår kan inte heller den estniska krigsregeringen tillåta en fri press. Militärcensur och talrika nya förbud sätter sin prägel på Kustbons årgång 1919 och ger den karaktären av officiös tidning. Huvudparten av materialet kommer från Svenska folkministeriet där Hans Pöhl är svensk folkminister. Kustbon innehåller viktiga förordningar och tillkännagivanden, allt i svensk översättning.

Redan i årgång 1918 upptas teman som sedan ofta återkommer: Svenskarna har för dem speciella intressen att tillvarata varför en stark sammanhållning är nödvändig. Kustbon vill påminna svenskarna om deras plikter och befrämja deras politiska och medborgerliga rättigheter. Den bör finnas i varje svenskt hem. "Skam åt den svensk, som stänger dörren för honom!"

Men Kustbon pekar också på vilka följder för det svenska språkets framtid ett självständigt Estland kan få när landets officiella språk blir estniska. Svenskarna måste kämpa för sitt språk medan tid är. Oron för svenska språkets fortbestånd kommer också till uttryck i det valupprop som i början av 1919 riktas till den svenska valmanskåren. Det gäller de viktiga valen till konstituerande församlingen. "Varje svensk medborgare i Estland, som har vårt dyra modersmål kärt och vill behålla svensk kultur och bildning samt annars önskar vårt svenska folk lycka och framgång, måste rösta på Svenska Folkförbundets

kandidater H. Pöhl och Joel Nyman, som står på listan Nr 6. —Låt dig aldrig missledas av andra röster“.

Tack vare koalition mellan Svenska Folkförbundet och Kristliga Folkpartiet blir Hans Pöhl invald i grundlagsriksdagen, där han verkar framgångsrikt för att den nya grundlagen ska ge klara direktiv om skydd för de nationella minoriteternas fri- och rättigheter. Kustbon är inte sen att rapportera om den svenska representantens insatser.

Kustbons två första årgångar innehåller mer än referat om krigssituationen, fredsförhandlingarna och grundlagsriksdagens ansvarsfulla arbete. Där finns en rad underrättelser från bygderna, inlägg från rikssvenskar och finlands-svenskar i olika ämnen och även ett och annat kåseri.

Normaliseringsperioden 1920-34

I och med att frihetskriget slutat med seger för Estland, fredsfördraget mellan Rådssyssland och Estland signerats i Tartu/Dorpat (2 februari 1920) och en ny grundlag antagits för landet, inträder en uppbyggnads- och normaliseringsperiod i Estland som i huvudsak varar till mitten av 1930-talet. Den nya grundlagen inrymmer en omfattande rättighetskatalog, som bl a garanterar tryckfrihet och utlovar kulturell autonomi åt landets alla minoriteter.

Under denna liberala period är Kustbon intressantast. Den stora entusiasmen från 1918 finns kvar. Alla problem

FOTO: ALEX. JURICH

Mathias Westerblom, direktör och politiker, f. 16.9 1888, häktad och deporterad sommaren 1941 av den sovjetiska säkerhetstjänsten. Dödsår okänt. Mathias Westerblom var en av Svenska Folkpartiets och Kustbons tillskyndare. Han var Kustbons förste redaktör 1918-19 och även den som i egenskap av ordförande i SOV hade ansvaret för tidningen under dess sista skede i Estland (1936-40). Mathias Westerblom blev ordförande i Svenska Folkförbundet och riksdagsman efter Hans Pöhls död 1930.

Andreas Stahl, folkskollärare, f. 30.6 1898, d. 18.4 1989. En av SOV:s förgrundsgestalter - sekreterare i centralstyrelsen under hela 1930-talet. Redaktör för Kustbon, skolföreståndare för svenska skolan i Reval.

som legat och grott tas nu upp till offentlig diskussion: den kulturella självstyrelsen, modersmålets ställning i skolorna, lärarutbildningen, frågan om ett svenskt gymnasium, kyrkliga frågor, frågan om högsvenska contra dialekterna, den omfattande emigrationen av estlandssvenskar till USA och Sverige etc, etc. Trots Kustbons begränsade format försöker dess utgivare inrymma även vanliga nyheter om händelser ute i stora världen och i de egna bygderna.

1935-40 restriktionernas år

Mitt under det stora uppbyggnadsarbetet drabbades Estland av den ekonomiska världskrisen. Nya politiska idéer utifrån trängde in i den estniska befolkningens vardag. I syfte att rädda landet från att falla offer för en totalitär regim såg sig den sittande regeringen Päts nödsakad att proklamera totalt undantagstillstånd i landet i mars 1934. Detta innebar att många bestämmelser i grundlagens rättighetskatalog tills vidare upphävdes, däribland tryckfriheten.

För att säkra "avspänning och välfärd" förbjöds 1935 alla politiska sammanslutningar. Härmed var sagan all även för estlandssvenskarnas första och enda politiska parti. Eftersom Kustbon var Svenska Folkförbundets organ måste tidningen läggas ned.

I denna brydsamma situation anskötte folksekreterare Nils Blees - Kustbons senaste redaktör - om personligt utgivningstillstånd för en tidning med

titeln "Nya Kustbon", vilket också beviljades. Denna tidning sändes till den indragna Kustbons prenumeranter till slutet av 1935.

Helt oväntat uppenbarade sig från och med nyåret 1936 den gamla Kustbon på nytt, nu med ny utgivare, Föreningen Svenska Odlingens Vänner i Estland, estlandssvenskarnas "bildningsförening" sedan 1909. Ansvarig utgivare och redaktör var riksdagsmannen och ordföranden i S.O.V. Mathias Westerblom (Hans Pöhl hade avlidit 1930). Naturligtvis fanns det inte utrymme för två estlandssvenska periodiska skrifter som hade samma målgrupp. Nils Blees lade ner sin "Nya Kustbon" i slutet av 1936.

Vilka frågor vägar Kustbon diskutera? Det måste bli sådana som är politiskt okontroversiella. Angelägenheter rörande Birkas folkhögskola och Svenska gymnasiet i Hapsal hör till denna kategori. Stort utrymme ges också åt jordbruk, lantushållning, behovet av hemmens försköning etc.

Ett nytt tema dyker upp - den estlandssvenska ungdomens idrottsliga framgångar. Dess aktiviteter anses med rätta bidra till att stärka samhörigheten de olika bygderna emellan och framhäva den estlandssvenska identiteten visavi den estniska. Kustbon uttrycker dock stark oro över den omfattande emigrationen till Sverige som på sikt kan omöjliggöra allt ungdomsarbete och över det ökande antalet blandäktenskap

- också en följd av emigrationen. Faran för stammens fortbestånd tycks överhängande.

Till de aktuella frågor som ventileras i Kustbon under dessa restriktionernas år hör också ekonomin. Det måste bli möjligt för estlandssvenskarna att själva finansiera sin ideella och materiella kulturverksamhet.

I uppenbar rädsla för indragning vägar Kustbon inte ta upp verkligt brännande frågor som de stora omdaningarna inom det obligatoriska skolväsendet och modersmålets försämrade ställning. Kritiken mot den förhatliga "ortnamnsnationalismen" och regeringens radikalt ändrade attityd till de folkliga minoriteterna och deras rättigheter är mycket hovsam, 1938 års grundlag refereras men inga kritiska synpunkter framförs.

När det gäller Kustbons nyhetsförmedlande uppgift har en markant förändring inträffat. Tack vare Riksföreningens Estlandsutskott kunde ett antal läsestugor inrättas ute i bygderna där rikssvenska dagstidningar fortlöpande tillhandahölls. Många estlandssvenskar prenumererade också själva på svenska och estniska tidningar, individuellt eller kollektivt. Trots detta innehåller Kustbon alltjämt ett stort antal nyhetsnotiser utifrån, oftast i form av klipp ur finlandssvenska tidningar. Kanske i brist på annat material?

På den så kallade bastiden, som inleddes hösten 1939 då Sovjetunionen

tilltvingade sig militärbaser i Estland, följde strax före midsommar 1940 en regelrätt ockupation av landet. Befolkningen från Rågöarna och Odensholm hade några veckor före maktövertagandet tvingats lämna sina hem och nargöborna stod i tur att evakueras.

Kustbon följde dessa skakande händelser så långt den vågade - pressrestriktionerna hade under bastiden ytterligare skärpts. Det förväran att Kustbon ändå tilläts rapportera om avskedsgudstjänsterna på öarna före uppbrottet. Dessa korta referat utgör ett gripande kapitel i vår samtidshistoria.

Kustbons nummer för den 20 juli 1940 präglas helt av den kommunistiska regimens anda. Det är betecknande att tidningen av de nya herrarna tilläts (uppmannas?) att uttala sig kritiskt om den förra regimens minoritetspolitik och om de restriktioner som gällt sedan 1934. "De murar, som under 6 års tid byggs upp kring samhället för att förhindra tillförseln av frisk luft, ha nu ramlat" står det i ett ledarstick. Positiva uttalanden om de olagliga riksdagsvalen och rubriken "Pionjärer" till en skildring av en stormig seglats till Finland återspeglar ytterligare vilka nya politiska regler som gällde.

Detta nummer blev Kustbons sista i Estland. Även utgivaren Svenska Odlingens Vänner försvann från arenan.

Kustbon i Sverige

Som nämnts blev Kustbon i samband med sin 50:e årgång i Sverige föremål för en rad artiklar (Kustbon 1993:4). Här ges därför endast en kort översikt av epoken 1944-98.

Redan 1943, sedan ett antal estlandssvenskar anlant till Sverige, aktualiserades frågan om att återskapa Kustbon på svensk mark. Tanken vann gehör hos riksantikvarien Sigurd Curman, centralgestalten i de organisationer som hade att ta hand om och lotsa "de hemvändande" estlandssvenskarna in i det svenska samhället.

Första numret utkom i juni 1944 med Riksföreningen Sverigekontakts Estlandsutskott som utgivare och Sigurd Curman som ansvarig utgivare. Redaktör blev Folke Lindström, tjänsteman i den statliga Kommittén för estlandssvenskarna där Sigurd Curman var ordförande.

Sedan även föreningen Svenska Odlingens Vänner återupplivats (mars 1945) ansågs det lämpligt att den övertog ansvaret för Kustbon. Fr o m augusti 1945 är SOV tidskriftens utgivare. (Sigurd Curman avgick som ansvarig utgivare med utgången av 1946 och ersattes av estlandssvensken Manfred Nyman). Kustbon i Sverige blev under de första åren efter estlandssvenskarnas ankomst ett nödvändigt hjälpmedel för Kommittén för estlandssvenskarna. Den lämnade viktiga informationer till alla som skulle "inordnas".

Efter tio år (1940-50) kunde Kommittén för rågösvenskarna/estlandssvenskarna efter väl förrättat värv avsluta sin verksamhet. De flesta estlandssvenskar blev efter några år svenska medborgare och därmed fanns inga formella hinder för deras anpassning. Kolonisationsfrågor och utbildningsfrågor sköttes av Rågöstiftelsen, respektive Estlandsutskottet.

Kustbon har även i fortsättningen fyllt en viktig uppgift som informations-

organ. Skildringar av den forna hembygden, dess seder och bruk, har varit återkommande inslag. För de vuxna har dessa återblickar varit värdefulla mitt i allt det nya. Men Kustbon riktar sig självfallet också till den i Sverige uppvuxna generationen som har vaga föreställningar om fädernas och förfädernas levnadsbetingelser i Estland. De illustrationer som i allmänhet åtföljt olika bidrag har ett stort egenvärde.

Estlandssvenskarnas långa historia fram till nutid är också ett ämne som ofta återkommer i Kustbons årgångar. Det stora uppbrottet under andra världskriget - organiserade transporter, flykt i småbåtar - har utförligt skildrats.

Kustbons familjenotiser, minnesanteckningar och uppgifter om personalia har alltid varit uppskattade av läsekretsen. De fortlöpande personuppgifter som alltjämt strömmar in bör kunna användas av forskare som vill kartlägga den estlandssvenska befolkningens öden i Sverige.

Åtskilligt av det material som influerar i Kustbon sedan 1944 har haft att göra med den estlandssvenska integreringsprocessen, även om man kanske hade väntat sig att just Kustbon skulle ha ägnat dessa frågor större uppmärksamhet. Kanske gick estlandssvenskarnas inordnande i det rikssvenska samhället problemfritt?

Kulturföreningen Svenska Odlingens Vännerns olika aktiviteter - årsmöten, hembygdsgårdar, kyrkodagar etc - uppmärksammas självfallet i Kustbon. Läsaren av tidskriften noterar också att SOV inte är estlandssvenskarnas enda organisation i Sverige - Runöföreningen, Estlandssvenskarnas kristna förening,
Forts på s 29.

Kustbon skrev om både stora och små händelser ute i svenskbygderna. Ödeläggelsen av Sviby på Ormsö i juni 1932 då 21 gårdar blev lågornas rov, var en av de mer dramatiska. Hela byn norr om vägen jämnades med marken. På bilden beskådar några av dem som drabbades de förkolnade resterna. Foto: J. Grünthal, Hapsal.

FOTO: ARVO TARMILJA

Dockor iförda bröllopsdräkt från Ormsö. Dockorna är från 1930-talet och tillverkade som souvenirer på Ormsö.

Aibolands museum: Utställningen "Guldstrand" invigd med ormsöbröllop

-Vad nu, får vi inte komma in?!

Bröllopfesten höll på att få ett abrupt slut. "Oppasiarna" hindrade nämligen brudparet från att komma igenom porten till brudens hem (d v s museets gård). Aldermannen fick gå in och medla. De objudna gästerna kom att nöja sig med ett par brännvinsflaskor, som brudgummen lyckligtvis hade med sig, för att häva sin särr. Festen kunde fortsätta.

Huset och utställningen öppnas och uppemot 200 bröllopgäster hade samlats framför Vædens och Hambergs hus i Hapsal lördagen den 27 juni 1998. De väntade på brudparet som ännu inte kommit från kyrkan. Dessutom skulle ju "Guldstrand" invigas.

Museets nyutträdde direktör, Alar Schönberg, hälsade alla hjärtligt välkomna. Han lämnade sedan över ordet till brudens lite vemodiga föräldrar (i rollerna Jaana Friberg och undertecknad). Som invigningsstalare hade vi glädjen att få presentera både kyrkorådsordföranden; Ivar Boman, från S:t Mikael i Reval och Toomas Tamla, chef för Estlands historiska museum. Invigningsbandet, i Sveriges och Estlands färger, klipptes itu av museets initiativtagare och store kraft, Maido Limbak. I ett anförande framhöll han bland andra medarbetare Anne Ainjärvs och Are Proos' insatser. I och med detta kunde gästerna inta den gamla krogen för att beskåda utställningen. Det blev ett stort vimmel och "vernissagekaos".

Gröt, avlusning och hembryggt öl.

- Brudparet kommer! ropar någon.

Klangen av klockor hördes allt tydligare. En bit ner på Sadamagatan synes ett annalkande ekipage. En kraftfull brun arbetshäst drog den björkdekorerade vagnen med brudparet från Ormsö. I vardera skakeln hängde en stor klocka. Som ovan beskrivits släppte "portvakterna" till sist igenom brudparet, efter ett visst köpsläende.

På museets gård hade en bröllopsstuga iscensatts och bord dukats fram. Det vankades förtäring. Men inga laxsnittar och champagne minsann! Nej, nej, korngrynsgröt och hembryggt öl!

Som värdpar berättade vi underhand om olika traditioner kring bröllopet. Till exempel att huvudrätten egentligen skall vara "kett å tufflar" och att bröllops-

firandet varade i ytterligare två dagar efter denna. Efter det vi ätit och gröt karen renskrapats, dansades luvan av bruden. Farmor ersatte "säppet" (brudkronan) med en hätta. (Farmorsrollen innehades av Agneta Tomingas. Det är hon och de övriga i museets "Torsdagsgrupp", som under ett halvårs tid lagt ner enorm möda på att skapa hela bröllopsupplagningen, sy brudkrona och så vidare.) Vi fick också bevittna hur otroligt dygdig bruden är: Bymännens hammarslag dunkade tätt när de slog ihjäl alla de löss hon plockat ur makens, och framför allt, "oppasiarnas" hår.

Ytterligare ett par danser, ledda av tonerna från Sofia Joons talharpa, följde innan museets bröllopskådespel var över. Men festen fortsatte och många stannade kvar. Vippalkvinnorna sjöng,

gåvor och lyckönskningar lämnades till museet och brudparet. Vi satt och pratade och hade trevligt samkväm.

Lagarbete möjliggjorde "Guldstrands" öppnande

Mitt förordnade år på Aibolands museum är nu över. Jag blir kvar i Estland, men styr kosan mot Dorpat för universitetsstudier. Jag vill undersöka hur de estlandssvenskar som blev kvar här, samt deras ättlingar, ser på sin kultur.

Själv kom jag sent in i museets historia. Jag fick genom Göran Hoppe och Stiftelsen Aibolands museum ett spännande erbjudande. Min uppgift var att försöka hjälpa till med att öppna delar av det museum, som så många under så lång tid gjort stora insatser för.

Ganska snabbt på plats i Hapsal,

Från Ivar Boman, Maido Limbak. Brudparet (Katrin Vomm och Alar Schönberg) samt Niclas Trouwé från Svenska ambassaden i Reval.

FOTO: ANNE AINJÄRV

Gästerna serveras gröt med smöröga och mjölk.

Vädens hus och utställningen "Guldstrand" skall invigas. Fr v Ruth Nugin, Sirje Johannes, Ainu Sillamägi, Jaana Friberg, Per Ehn och Agneta Tomingas.

Farmor (Agneta Tomingas) tackar bruden (Katrin Vomm) för den gåva hon just fått.

övertäckades jag faktiskt av vilka fantastiska krafter det finns här och i Sverige som verkar för, och vill verka för, det estlandssvenska museets väl. Det är dessa vänner som tillsammans med museets personal och stiftelsen öppnat museet. Det är många namn som jag så gärna skulle velat nämna. Flera har bidragit, engagerat och offrat sig för mu-

seets öppnande på ett sätt så att man ibland saknar ord. Jag vet inte hur vi skall kunna tacka dessa. Jag hoppas att ni alla alltid skall känna att Aibolands museum är ert eget levande kulturcentrum och museum.

På invigningsdagen kallade en man museet för "Aibolands ambassad", estlandssvensk fristad. - Här måste det vara en självklarhet att använda de genuina svenska ortnamnen och slå vakt om det svenska språket.

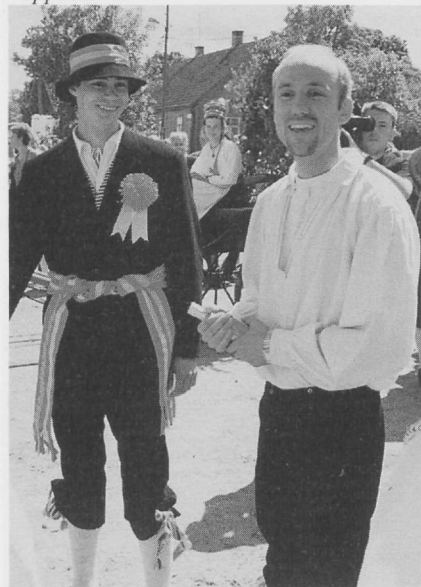
Museet har idag en helt ny besättning mot för bara ett par månader sedan. Alar är mycket mån om att allt tidigare samarbete med olika organisationer och personer skall fortsätta och utvidgas. Han har mycket nytt att sätta sig in i. Många stora och svåra uppgifter skall lösas innan hela museikomplexet står klart. Jag tycker att han tagit itu med sin uppgift på ett mycket seriöst sätt och vi skall ge honom och den nya personalen allt det stöd vi kan.

Per Ehn

Nybliven Dorpatbo, f d projektledare för Aibolands museum. Ny adress: Ülikool 21-13, EE 51007 Tartu.

Brudgummen (Alar Schönberg) och äldermannen (Per Ehn) köpslår med "oppasiarna".

Utställningen "Guldstrand" invigdes den 27 juni 1998

Med ett gammaldags ormsöbröllop invigdes utställningen på Aibolands museum i Hapsal. Med häst och vagn kom brudparet till museet. Invigningstalet hölls av Ivar Boman. Ett stort varmt tack framfördes till museets tidigare chef Mäido Limbak med hustru Anne Ainjärv. För bröllopsgästerna hade ett bord dukats enligt gammal sed. Ritualerna för bröllopet hade nu ännu en gång tagits fram av en grupp ormsökvinnor. Med Agneta Tomingas och de övrigas goda minne kunde sång och musik höras och mat och dryck serveras som på ett bröllopskalas för länge sedan.

Under tiden bröllopfestligheterna pågick i det fria kunde besökarna i stora

hallen se på museets första utställning. Temat för utställningen hade de estlandssvenska orterna själva valt enligt följande: Runö - säljakt, Ormsö - fyrar, Rickul/Nuckö - sjöfart, Odensholm - trähantverk, Rågöarna - knyppling, Vippal/Korkis - skola och Nargö - fisket. Varje ort presenterades även med texter, så även Gammalsvenskby.

Den vackra sommardagen med strålande sol och många besökande blev en god inledning för det estlandssvenska museet i Hapsal. Projektledaren Per Ehn har tillsammans med museets nye direktör Alar Schönberg och personalen givit museet en bra start.

Margit Rosen Norlin

Runö

- en av de äldsta runöborna,
Fredrik Österman, berättar

Jag är en av de äldsta runöbor som fortfarande är i livet, och jag har många minnen från den tiden då jag bodde på Runö.

Jag minns Runö i Rigaviken med en obruten horisont runt om - inget land syntes. Det såg ut som om himlavalvet var en kupa som lagts över Runö med omkringliggande vatten och att världen tog slut vid horisonten. Fyren låg på öns högsta "berg" och syntes vida omkring. Skogen låg huvudsakligen på öns östra sida, ängar och åkermark till övervägande på öns västra sida, däremellan, invid skogen låg kyrkan och byn med en underbar utsikt över ängar och åkermark med Rigavikens vatten som bakgrund.

Jag minns särskilt denna utsikt på försommaren - ängarnas blomsterprakt, sådesfälten som böljade för vinden. Våren, när mäktiga isberg speglade sig i Rigavikens vatten, alfåglarnas lek hördes över hela ön, lärkorna drillade i skyn. Detta och mycket annat minns jag av Runö.

Runö var för oss vårt "örike" som var befolkat av runöborna. Alla människor som inte bodde på Runö kallades med ett gemensamt namn, världsborna. På Runö förekom ingen partipolitisk verksamhet tills Stalin ockuperade Estland, och således Runö. Vi visste inte vad politiska partier hade för betydelse. I vårt örike fanns ingen plats för partipolitik, vi hade jämlikhet. Eftersom det inte fanns några arbetsledare eller arbetstagar på Runö behövdes inte heller några arbetsgivare eller fackföreningar. Vår arbetsplats var en underbar natur. Våra arbetsgivare var havet och jorden. Med dessa behövdes inga förhandlingar.

Alla val på Runö var personval. När val skulle hållas på Runö skickade länsman ut bud (rull) till alla gårdar i byn att runöborna skulle samlas t.ex. till kommunalval. Kommunalmännen fick genom detta val mandat att sköta Runös kommunala angelägenheter tills deras period som kommunalmän var över, därefter valdes fyra nya kommunalmän. Kommunalmännen fick ingen lön för sitt kommunala arbete. Den 16 juni 1940 tog sovjet makten i Estland, från den dagen hade runöborna inga kommunalmän. Under övergångstiden till Sovjetregering användes Runös före detta av runöborna genom fria val valda kommunalmän på samma sätt som senare Sovjets verkställande kommitté, men

de var inte längre bestämmande kommunalmän. Deras uppgift var att verkställa vad sovjetmyndigheterna beordrade. Första bestämmelsen de beordrades till att verkställa var att samla ihop runöbornas säljargevär som skulle överlämnas till Sovjet. Gevären övertogs av Sovjet den 19 juni 1940, på alla användbara gevär skrevs kvitto till dem som överlämnade vapen.

Jag hade en god vän, en överstelöjtnant inom estniska försvarsmakten, som talade om för mig att Sovjet skulle avvapna runöborna. Eftersom jag visste vad som skulle hända placerade jag mig så att jag såg hur vapenövertagandet gick till. Först överlämnades geväret till Runös länsman som kollade gevärets nummer och typ, därefter lämnades det till sekreteraren som kollade gevärnummer och typ, enligt vilket han skrev ut kvittot som undertecknades av länsman och sekreteraren, sedan lämnades kvittot ut till vapeninlämnaren. Vapnen lämnades sedan till vicelänsman, som lämnade dem till Sovjetregeringens representant. Det sades att Sovjet skulle lämna tillbaka gevären när Sovjets maktövertagande hade ordnats. Sovjet lämnade aldrig tillbaka gevären. En del gevär var oanvändbara, dessa förstördes med ägarens medgivande. Den som förstörde de oanvända gevären var inte runöbo. Han var med i kommunistpartiet.

Sovjetflaggan skulle hissas på alla boningshus från och med den 20 juli 1940. När Sovjets verkställande kom-

mitté hade bildats användes inte de av runöborna valda kommunalmännen som Sovjets kommitté. Nu övertogs den av Sovjetmyndigheterna bestämda kommittén med uppgiften att verkställa vad Sovjetmyndigheter bestämde, jämte några mindre uppgifter på Runö. Kommittén bestod av tre män: ordförande, viceordförande och sekreterare. Enligt biskopsbrevet utgivet av biskop Johannes den 28 juni 1341 står bland annat att runöborna "skola besitta sin egendom efter svensk rätt". Detta godkändes av "Zariska Majestäten" så länge Runö tillhörde tsarryssland.

Runö tillhörde Sverige under svenska stormaktstiden och konung Gustav II Adolf förlänade ön till amiralitetet (en ständig riksamiralens besittning). Detta resulterade i att riksamiralen den 16 juni 1626 arrenderade ut Runö till en herremän vid namn Isak Bohn (tysk eller balttysk). Detta gjordes utan kännedom om Runös förhållanden. På detta sätt gjordes runöborna, som den 28 juni 1341 fått sin svenska frihet bekräftad av biskop Johannes, och som sedan behållit den i alla skiften, av statskäl till en herres tjänare med allt vad de ägde. Denna tid, under svenska stormaktstiden, höll på att utplåna svenskheten på Runö. När det gått så långt att runöborna ansåg sig inte kunna leva kvar på ön under de förhållanden som rådde, ställde de kravet att antingen få leva på för dem enda möjliga sättet - eller lämna sin ö och gå i landsflykt. Resultatet blev att arrendatorn, Isak Bohn, fick lämna Runö.

Den 25 juni 1649 utställde riksamiralen Carl Carlsson Gyllenhjelm ett fribrev, enligt vilket runöborna befriades från främmande herrar på ön. Hädanefter betalade runöborna skatt till riksamiralen, och skötte själva sin ö. Runös frihetstid började, och varade till den 16 juni 1940 när Sovjet tog makten i Estland. I augusti år 1944 upphörde svenskheten på Runö. Runösvenskarna lämnade sin ö, och invandrade (flydde) till Sverige.

Jag har mitt kvitto kvar fortfarande. Det kvitto jag fick på inlämnade vapen var kvitto nr. 48. Jag lämnade in ett gevär, engelskt system. Gevärspipans och låsets nr. 349594/276659. revolver kal. 7.65.

Estlands president Lennart Meri och Ormsö kyrkofonds ordförande Sven Salin samtalar på kyrkbacken efter högmässan.

FOTO MARGARETTA HAMMERMAN

Strax efter högmässans början anlände överraskande president Lennart Meri med sin fru Helle till en fullsatt Ormsö kyrka. I presidentens sällskap var även Estlands ambassadör i Litauen, Alar Olljum med familj.

Estlands president Lennart Meri gästade firandet av Olofsdagen på Ormsö.

Av Margareta Hammerman

Högmässan inleddes av Estlands ärkebiskop Jaan Kiivit, dagens predikotext lästes av Göran Petterson, kyrkoherden i Djurö församling, Lars Frisk och av Ants Rajando. Predikan hölls av f.d. Stockholms biskop Henrik Svenungsson. Som alltid är det en stor glädje att höra på Henrik Svenungssons predikan i Ormsö kyrka, om

hans varma känslor för ön och dess invånare - inte minst de gamla estlands-svenskarna och i synnerhet Maria Murman som för dagen var lite krasslig och inte kunde delta i högmässan. Biskop Svenungsson och några till besökte Maria före högmässan. Maria sjöng med hög och klar stämma och spelade på sin gamla cittra "Du hemmets jord" och några

andra sånger för dem och skickade en hälsning till alla med biskopen som han framförde från predikstolen.

Under högmässan fick vi också höra vacker körsång av Ormsö församlings kyrkokör och delar av Djurö kyrkokör. Tillsammans med körerna framträdde Leili Allik och Torgun Frisk med solosång.

Direkt efter högmässan överlämnade Henrik Svenungsson via Djurö församling, en stola till Ormsö församling. Den hade skänkts av Karin Häll Stark i Viken som också hade tillverkat den. Karin Häll Stark miste båda sina ben i en trafikolycka men klarar med protesers hjälp av att sköta en vävstol. Samtidigt överlämnade Ormsö kyrkofonds ordförande Sven Salin en plakett som skall hängas upp i kyrkan till Ants Rajando, till minne av Katarina Larssons, född Törnblom donation vilken möjliggjorde omkalkningen av kyrkan. En kopia av plaketten överlämnades till ormsöättlingen Kjell Jonsson vars företag Murarmästarn i Stockholm och dotterföretag Agro Ehitus i Tallinn, hade utfört omkalkningen.

Efter högmässan ställde presidenten och hans fru välvilligt upp för fotografering medan det i kyrkan ordnades för barndop.

Triinu Varblane och Stefan Söderholm fick sin lilla son Thomas Carl William Söderholm döpt av Stockholms biskop emeritus Henrik Svenungsson. Morfar Ants Varblane assisterade med textläsning ur bibeln och Djurökören

Stockholms förra biskop Henrik Svenungsson höll Olofsdagens predikan, tolkad av Ain Sarv. Åhörare bl a president Lennart Meri, fru Helle Meri, dottern Tuule, barnbarnet Eva-Maria samt Estlands ambassadör i Litauen, Alar Olljum.

FOTO MARGARETTA HAMMERMAN

sjöng. Dopceremonien avslutades med att alla närvarande tillsammans sjöng "Tryggare kan ingen vara". Det var en mycket vacker och känslofull ceremoni som rörde till tårar. Henrik Svenungsson mindes 1990 vid invigningen när han hade Triinu i ormsödräkt på sin ena sida och hennes lillasyster Katta på den andra och att här idag få döpa hennes son kändes extra roligt.

Därefter blev det lunch för inbjudna på Norrenda pensionat i Rumpo. Efter lunchen uttryckte presidenten önskemål om att få se utställningen om Hullo skola. Presidenten och hans sällskap tog sig god tid att informera sig om skolans historia, läsa alla texter och se på alla gamla foton. Skolans 60-årsjubileum hade firats dagen före, med deltagande av nästan tvåhundra gäster. Uppskattningsvis var fler än hälften av dessa gamla elever och några av dem lärare som hade rest till Ormsö för att se och minnas. Mera om skoljubileet kommer i nästa nummer.

Sven Salin guidade presidenten igenom den svenska delen och skolans rektor Mall Vainola genom den estniska. Sven berättade om de deporterade lärarnas och deras familjers öde. Presidenten berättade att han nu ville medverka till att det på varje skola i Estland skulle sättas upp en minnesstavla över alla de lärare som rönt samma öde som de på Ormsö. För att påminna och inte glömma samt för att förhindra att historien upprepar sig.

Därefter besökte presidenten och hans fru Ants Varblane på Håkabackan för att se hur en Ormsögungstol såg ut. Snart kommer det att startas tillverkning av Ormsögungstolar på ön och Ants Varblane stöder detta projekt. Både president Lennart Meri och hans fru Helle provsatt det första exemplaret av gungstolen och blev mycket förtjusta. Gungstolen överlämnades som en privat gåva till Helle Meri från SESK, Ormsö kommun, Ormsö församling, Svenska Odlingens Vänner, Kyrkofonden och Ormsö Hembygdsförening.

Presidentens önskan som avslutning på Olofsdagen göra ett besök på Ormsös västra strand, Förbystranden, där presidenten samtalande informellt med kommundirektören Andres Koch, kommunfullmäktige Harald Mickelin om Ormsö idag och dess framtid. Med Sven Salin och undertecknad som kommer "utifrån", hur vi ser på Ormsö och öns framtid. Han betonade att ormsöborna måste hitta öns möjligheter och satsa på dem, hitta Ormsös väg till utveckling in i framtiden och följa den. Han betonade också nödvändigheten av samarbete mellan nuvarande Ormsöbor och förutvarande ormsösvenskar. Nu var klockan nästan halv åtta och presidentens uppvaktning skyndade på för att hinna med bilarna till färjan tillbaka till fastlandet. Presidenten och hans närmaste tog den egna motorbåten tillbaka till Nuckö.

Alla dagens programpunkter och

FOTO: AIN SARV

aktiviteter tolkades av Ain Sarv och Tiit Pädam.

Man måste säga att Estlands president Lennart Meri och hans fru Helle visade ett mycket stort intresse för Ormsö, ormsöborna både nuvarande och före detta och för deras framtid. □

Ants Varblane presenterar Ormsögungstolen för presidentparet Meri. Ambassadörsparet Olljum tittar intresserat på.

Välkommen till estlands- svenskarnas traditionella kyrkodag

Lördagen den 14 november kl 13.00 i Immanuelskyrkan,
Kungstensgatan 17 i Stockholm. (T-bana Rådmanngatan).

PROGRAM

Välkomstord
Gudstjänst - Folke Elbornsson
Minnen från Rosleps kapell - Elmar Nyman
Sång - Gunnar Nyman
Kollekt upptas till återuppbyggnad av
Rosleps kapell
Efter gudstjänsten serveras kyrkkaffe på
Kyrktorget. Information. Sång.

SOV:S STYRELSE

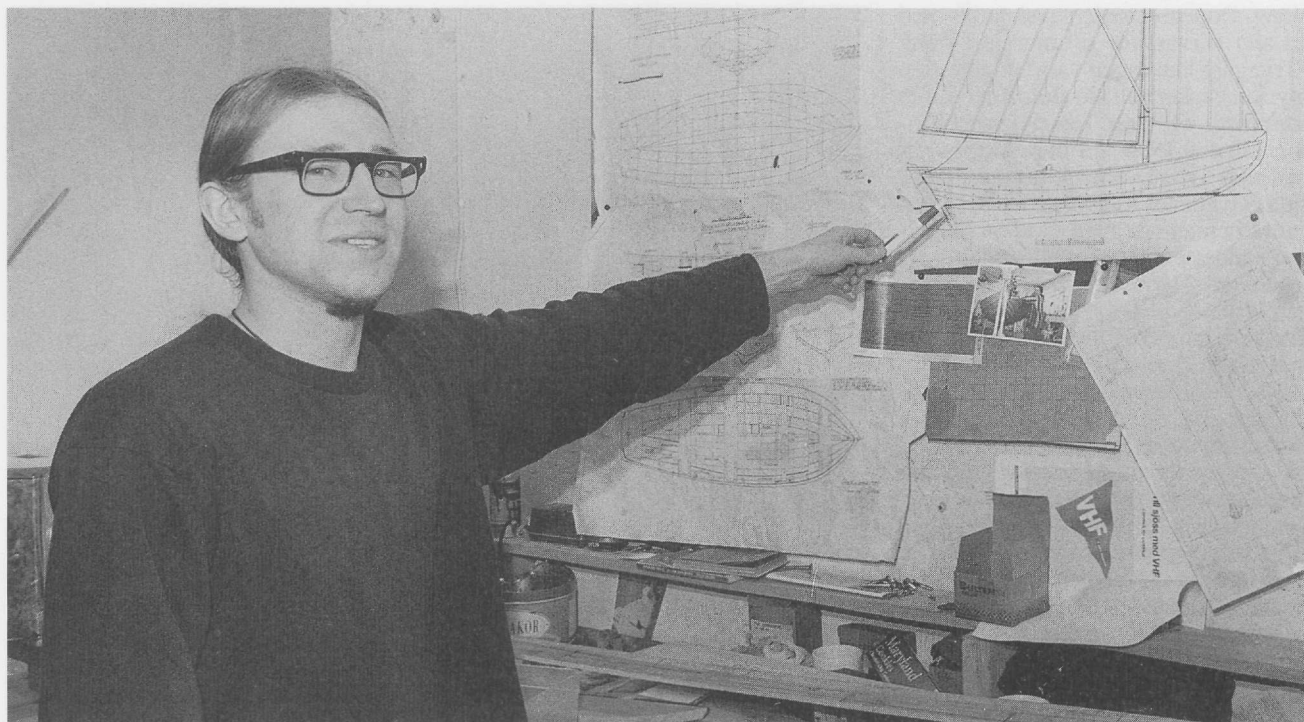

FOTO PETER NYLANDER

Jorma Friberg från Nuckö är 4:e generationens båtbyggare som nu utbildas på Skeppsholmens båtbyggarskola i Stockholm. Här visar han ritningen på en vacker allmogebåt.

Jorma Friberg 4:e generationens båtbyggare

Jorma Friberg är ung, har estlandssvenskt påbrå och är uppväxt i Estland på Nuckö. Nu går han på Skeppsholmens båtbyggarskola i Stockholm för att bli 4:e generationens båtbyggare. Här berättar han lite om skolan och om Estland.

Det var tomt och lämnat. I något enstaka hus bodde nytt folk. Är jag ensam kvar tänkte nog Oscar när han 1946 återvände hem till Ormsö. Hans 4 syskon och övriga släkt hade flytt. Men Oscar överlevde stalintidens grymheter och fick barn som sedan fick barn. Ett av dessa barnbarn heter Jorma Friberg. Han är född 1973 i närheten av Narva där fadern Verner arbetade med dräneringsprojektering. Familjen flyttade dock snart till Birkas på Nuckö. Sedan ett år tillbaka bor Jorma lite mer exotiskt nämligen i en studenthytt på fyrskippet Vinga som ligger förtöjt vid Skeppsholmen. Han fick ett tillfälle att studera båtbyggnad på Skeppsholmens folkhögskola. Egentligen skulle han ha läst det femte och sista året på bildlärarlinjen i Tallinn men båtintresset kom emellan.

Varför då båtbyggeri när du egentligen utbildar dig till lärare?

- Det är genetiskt skämtar Jorma och fortsätter. Min farfars far Lars var båtbyggare och ägde ihop med två andra 80-tonnaren Öros som var byggd i Norrby på Ormsö. Min farfar byggde också båtar. Eftersom min far inte fått möjlighet att ägna sig åt båtar är det hög tid att ta upp traditionen igen.

Båtbyggarskolan är mycket svår att komma in på, över 200 brukar söka de 8 platserna. Genom ett återbud och sannolikt med en övertygande argumentering lyckades musiemannen Per Ehn ordna en elevplats. Jorma är klar med första året och har nu ordnat det praktiska för att kunna slutföra utbildningens andra årskurs.

På kursen är det allmogebåtar i trä som gäller. Jorma rör sig vant i skol-

lokalerna som är från 1700-talet och visar mig maskiner, snickarbänkar och specialverktyg. En lång ranglig smal trappa leder upp till lokalen där båtarna blir till. Försynt undrar jag hur de färdiga farkosterna kommer till sitt rätta element. - Genom fönstret! Sen är det bara att fira dem 10 meter ner till gårdsplan. Jaha svarar jag och tänker på världsomsegglaren Sven Lundin som brottades med samma problematik.

Jorma berättar vad de får lära sig

- Vi lagar skadade bord och kölstockar och vi underhåller skolans båtar. Jag har sytt ett segel i bomull. Utan hjälp av maskin! Vi seglar också en del i skärgården och det är en upplevelse i sig. På en båt ni renoverade gjorde Estland sig påmint?

- Ja på en 100 år gammal lotsbåt hittade vi ett namn inristat under en av tofterna, Konrad Roos, som är ett typiskt estniskt namn. Historien bakom det får vi nog aldrig reda på.

År två på kursen ägnas helt och hållet ett båtbygge. För Jormas del innebär det bygge av en skötbåt av finsk typ. Det gör han tillsammans med en kvinnlig kurskamrat bördig från Finland.

De har redan ordnat virke till båten genom att fälla ett par enorma tallar på Rindö utanför Vaxholm. Den färdiga båten är skolans egendom men eleverna kan få köpa ut den i vissa fall.

Så bli inte förvånade om ni ser en nybyggd skötbåt segla runt i farvattnen utanför Nuckö.

Missade självständigheten

Jorma missade dagen S. Han kom till Sverige första gången under den sovjetiska tiden på sensommaren 1991 tillsammans med en grupp på 25 elever från Nuckö gymnasium. I Stockholm bodde de inhysta hos privatpersoner.

Jorma sov hos släktingar, hans farfar hade ju fyra syskon med barn och barnbarn i Sverige.

Ett digert program gjorde att de hann se mycket. Spännande och intressant säger Jorma. När de kom hem efter en vecka var landet förklarad självständigt. Estniska flaggan på Långe Herrman vajade nu inte längre på nåder. Den första Sverigeresan gav mersmak men vad var det du först noterade när du kom hit?

- Att det var helt, rent, städat, iordningställt och så prydligt överallt!

Nu var Jorma inte någon representativ besökare från det sovjetiska delen av världen. Han kunde lite svenska efter att gått i skolan i Birkas där de också fick lära sig en del om Sverige och hade tillgång till svenska tidningar. Inte nog med det, enligt passet är du ju svensk!

- Ja det stämmer. När jag fick pass vid 16-års ålder fick jag välja nationalitet och då valde jag svensk. Det hade ingen större betydelse utom möjligen i det militära. Vi som var lite udda nationaliteter hamnade nästan aldrig i t.ex flottan utan snarare på någon förläggning ute på den sibiriska tundran.

Sovjetisk militärtjänst slapp jag dock undan som tur var.

Nu efter att ha bott i Sverige ett år känner han landet lite bättre och uppskattar framförallt att det mesta verkar fungera bra här. Ordning och reda helt enkelt. Svenskarna tycker han är öppna och trevliga.

Att leva i Sverige har också gett Jorma ett annat perspektiv på Estland som nu förändras i turbotart. Varje gång han åker över är det något nytt på gång. Men menar Jorma - under ytan finns mycket som inte låter sig tvättas bort så lätt. Varje äldre person har någon dramatisk historia att berätta om Sibirien, om rädsla, hunger eller försvunna släktingar. Sådant sätter sina spår.

Estlands självständighet har framförallt inneburit en mental frihet enligt Jorma. Han säger att han uppskattar den nyvunna möjligheten att kunna resa och utbilda sig utomlands och att få ta del av omvärldens händelser. Förr kunde en massa märkliga regler påverka ens vardag. Att spana in en kikare ut över vattnet var till exempel inte ens att tänka på och till Ormsö behövdes det tillstånd för att åka till samma sak gällde Nuckö.

- När min pappa Verner som tolvåring lekte vid stranden på Ormsö kom gränstrupperna och tog honom i förhör. En tolvåring! Sådana absurditeter är inte så lite skönt att slippa. Men visst finns det också de som fått det sämre, någon arbetslöshet fanns till exempel inte förr.

Båt blev vägg

Jorma skakar på huvudet när han berättar hur hans farfars båt blev itusågad av gränstrupperna. Händelsen gör sig påmind än idag för båten finns kvar; som vägg i gårdens bastu. Under slutet av sovjettiden fick några utvalda personer

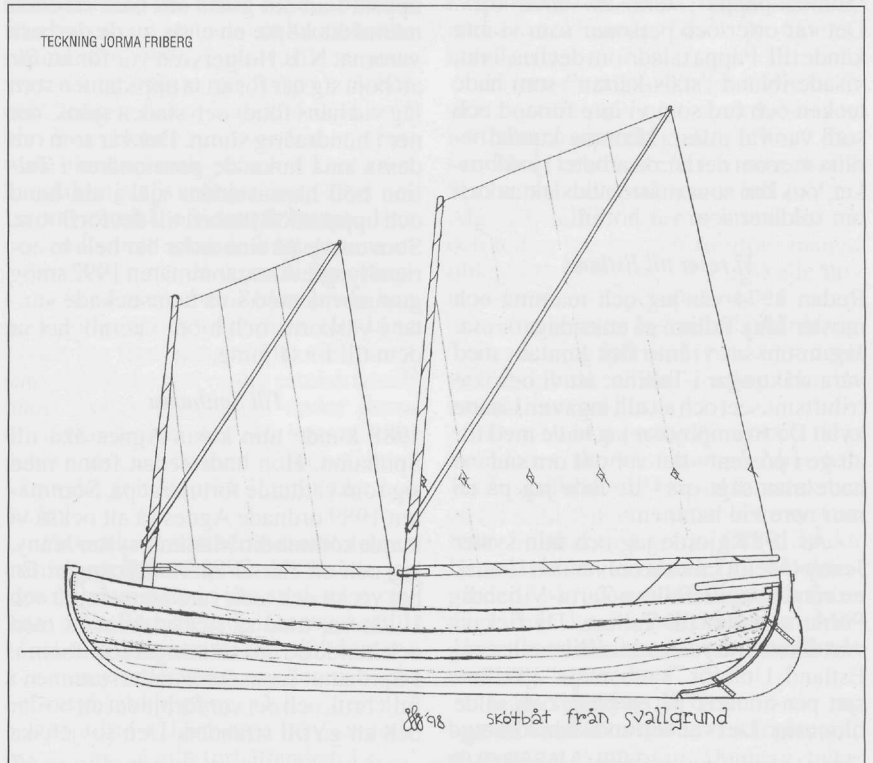
FOTO JORMA FRIBERG

En köl- och en stävplanka som aldrig fick bli båt hittade Jorma på farfar Oscars gård i Norrby. På bilden Axel Friberg, Oscar Fribergs bror.

Det här är inga klädhängare utan kölmallar till två olika storlekar på båtar. De två övre kan vara till en båt i 6 meters klassen och den undre till en något mindre båt. Mallarna läggs tvärs kölplankan och anger på så sätt vinkeln på första bordet. Hittar du sådana på din gamla gård ta med dem till museet i Hapsal för att få dem dokumenterade.

Nästa år skall hon sjösättas i Stockholm den finska skötbåten Jorma och hans finska skolkamrat skall bygga. Gissa om de kommer att vara stolta.

använda båt men absolut inte gå utanför vissa bestämda gränser. På många håll var också strandzonen förbjudet område. Och att ge sig ut på sjön nattetid var bara inte att tänka på. Den fiske- och sjöfartstradition som en gång var en viktig del i den estländska ekonomin kvävdes effektivt av de nya makthavarna. På Ösel lyckades dock öborna behålla fragment av sin båtbyggartradition vilket resulterat i att det idag finns två varv där man bygger träbåtar. Den lilla vackra estländska båt som nu finns på Sjöhistoriska museet kommer just från Ösel. Tyvärr har båtbygget skett under svår tidspress vilket märks i båtens detaljarbete. Bättre kan de. Det fåtal fritidsbåtar som idag syns längs

kusterna är antingen helt moderna skapelser eller mindre äldre båtar gjorda i något metallmaterial eller mer sällan i trä. Ett ökat båtbehov kommer att finnas i takt med att ekonomin stärks.

Nu när du om ett år är färdig med din båtutbildning skall du starta varv på Nuckö då ?

- Nä skrattar Jorma, det har jag väl inte riktigt tänkt men en båt måste jag ju ha. Jag får väl börja med att bygga en till mig själv.

Som lärare kommer han att ha lång ledighet under sommaren. Då kanske vi får se Jorma bygga svenskbåtar på Aibolands museum. Vårdande sitt arv som 4:e generations båtbyggare.

Peter Nylander

Spithamn-Larsos-Händors-Moa

Vi tre syskon från Spithamn-Larsos har fått tillbaka Larsosgården och en tiondel av Händors-gården. På ingen av gårdarna finns några hus kvar. Så har vi Mo-gården med alla hus och med mark omkring.

Klara Birgit Westerman Eldh, "Larsos-Birgit", berättar här hur familjen återknutit kontakten med Spithamn och skapat ett nytt boende och liv där.

Vi syskon på Spithamn-Larsos var små då vi kom till Sverige. Ett par av oss har minnen "hemifrån". Vi två yngsta minns mycket litet. Men varje dag i Sverige upplevde vi att mamma och pappa pratade om "tär haim", "Roschlop", "Bäntas-pappa", "Graisas-Vålde" o s v. Det var orter och personer som vi inte kände till. Pappa talade om det fria livet, visade ibland "stäls-kartan" som hade tecken och ord som vi inte förstod och som var väl inläst. Mamma kunde berätta mer om det hårda arbetet i jordbruket, om kor som måste nödslaktas och om soldater som var hotfulla.

Vi reser till Estland

Redan 1974 var jag och mamma och moster Ida i Tallinn på en endagarsresa. Jag minns att vi inte fick kontakt med våra släktingar i Tallinn, att vi besökte friluftsmuseet och att allt ingav en isande kyla. De strumpbyxor jag hade med för att ge i present - det var ont om sådana hade man sagt oss - de lade jag på en mur nere vid hamnen.

År 1987 gjorde jag och min syster Jenny (Melin), morbror Ivar och Henrik en rundresa till Tallinn-Tartu-Viljandi-Pärnu och åter till Tallinn. Då fick vi vårt första intryck av hur slitet allt var i Estland. Utanför "kaubamaja" i Tallinn satt pensionärer på en bänk och sålde blommor. Det var den enda fria företag-

samheten som vi kunde upptäcka i denna gamla välbevarade hansastad med stora, stolta köpmanshus. Jag kom att tänka på Selma Lagerlöfs saga om Visby, som sjunkit ner i havet och en gång vart hundrade år fick en möjlighet att återuppstå i all sin glans om bara en enda människa köpte en enda av de dyrbara varorna. Nils Holgersson var för lat för att böja sig ner för att ta upp slanten som låg vid hans fötter och staden sjönk åter ner i hundraårig sömn. Det var som om dessa små hukande pensionärer i Tallinn höll hansastadens själ i sin hand och upprätthöll länken till det förflutna. Som om de på sina axlar bar hela historiens tyngd. Ännu sommaren 1992 smög gummorna med sina hemstickade vantar i väskorna och bjöd i hemlighet ut dem till försäljning.

Till Spithamn

1988 kunde min kusin Agnes åka till Spithamn. Hon hade sedan foton med sig som vi tittade förundrat på. Sommaren 1989 ordnade Agnes så att också vi kunde komma dit. Mamma, syster Jenny, jag och ett flertal andra släktingar. En hel vecka och tack vare att mamma och Hilda var med så fick vi kontakt med och kunde bo hos släktingar i Spithamn. I Spithamn fanns ännu radarstationen i fullt bruk och det var förbjudet att bo där och att gå till stranden. Den sovjetiska

militären låg stridsberedd inför denna invasion, men efteråt hade man sagt: "Men det var ju bara en massa gamla tanter". Min bror Valter och faster Alide kom senare med fler släktingar.

Viktor Borrman och Moa

År 1989 träffade vi för första gången åter "Mo-Viktor", Viktor Borrman, som varit ute i kriget, kommit tillbaka och sedan bott ute på "Sån" i utkanten av byn under hela sovjettiden. Hans far och han själv hade varit båtmästare under estniska frihetstiden. Nu fick han inte gå ner till stranden som låg hundra meter från hans hus. Han hade varit "brigadir" på fiskekolchosen Dzerzinskij.

Sommaren 1990 bodde vi i "Valge maja" i Bergsby, 1991 bodde vi på Roosta. Då hade vi redan hört att Viktor ville sälja sitt hus. - Jag är gammal och mår inte så bra jag dör nog till nästa sommar, sade Viktor. Då vi protesterade sade han att han varit ute i kriget och i den stora svälten och då kunde man inte leva så länge.

Vi var från början flera som talade om att dela på Moa. Men inget blev av och då Viktor blev sjuk och flyttat till Pärnu och sin fosterson, skrev mamma till honom. Han ville gärna sälja till "Larsos-fleckarna". Vi lovade att ta väl vara på gården. Jag förvånades och gladdes över hur genialt och praktiskt allt var gjort. Brunnarna, bastun, den fantastiska ugnen - hundra år gammal - som värmdes hela huset, logen, rian, "spikarna", ladugården, "hogghuse". Allt var bevarat. Att "sälja" gick ju inte på den tiden, så strax innan Viktor Borrman från Moa i Spithamn dog i maj 1992 så testamenterade han sina hus till oss.

Sommaren 1992 bodde vi åter på Roosta. Då var Estland fritt. Vi växlade till oss de nya pengarna på färjeterminalen i Tallinn. De var alldeles oanvända och vi fick hela buntar. Jag kommer ihåg att vi satt en grupp släktingar i Pensionat Pippi i Hapsal och diskuterade vårt förhållande till pengar. Min mormors far, "Händorspappa", hade under första världskriget tsarryska stats-

obligationer värda ettusen oxar, säger somliga. Pengarna gick väl till kanoner och några oxar såg vi aldrig av då tsarriket ju föll. Och sedan när bankerna i Finland gick omkull försvann pengarna som morfar arbetat ihop. Och jag minns att de Ostmark vi fick med oss till Sverige blev leksaker för oss barn. Vi klippte dem i bitar.

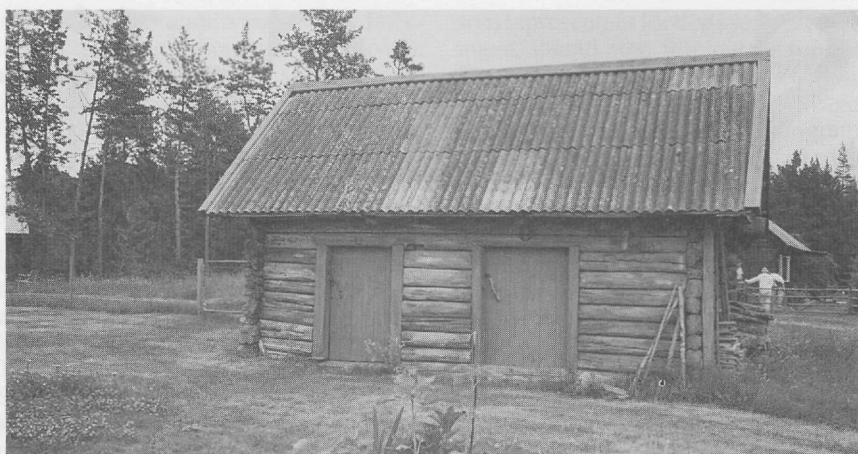
Den sommaren, 1992, forslade den ryska militären raketer från Derhamn och faster Alide blev alldeles nerdammad. När vi retade militären i Spithamn genom att trava rakt in i deras hus blev vi nerskällda och strax efter dånade Mig-planen över våra huvuden. Det var också skogsbrand i Vippal och den ryska militären lydte estniska poliser utan det kom till skottlossning. Jag såg de första estniska poliserna på tågen, mycket unga och som de stöddiga ryska militärerna flinade åt.

De här åren från 1989 till 1994 då militären lämnade Estland var lite osäkra år. Viktor fick inbrott i sitt hus och kände sig ensam och hotad i Spithamn. Sommaren 1993 tog vi oss in i det avspärrade Paldiski, med bil över en åker och genom ett hål i taket. Vännerna i Estland manade på oss att tänja gränserna, andra var oroliga för oss. I Paldiski var det obehagligt. Vi såg unga asiatiska män med Walkie-talkie och vi hade hört att i Paldiski kunde allt försvinna. Stora bomblager låg vid vägen och vi vände om. Snart var vi omringade av estniska poliser med k-pistarna riktade mot oss. Nåväl, Lasse, min systerson förklarade att vi var svenskar som hade hört att man kunde åka in i staden. Då fick vi åka.

Moa är äntligen vårt

Sommaren 1993 hade vi fått papprena klara och kunde bo på Moa för första gången. Vi var många som hyste in oss och började planera för framtiden. Mamma var med och trivdes gott i Viktors hus. - Men nästa sommar åker jag inte med om ni inte tar med en hammock, sa hon. Mamma älskade att ligga ute och sova middag. Det gjorde hon från maj till september i Sollentuna. 1994 hade vi två hammockar med oss. Det var sista sommaren mamma var med, sedan dog hon hastigt i maj 1995. Pappa dog redan i juni 1990 och fick aldrig återvända eller se Estland bli fritt. Vi brukar ofta tala om att om friheten kommit säg 20 år tidigare då hade pappa varit den första som stått där och grävt i Spithamn. Han var alltid så stolt över sin gård. Och att vi syskon är så intresserade är nog för att föräldrarna varit så entusiastiska och min bror säger: - Om vi inte tar tillbaka vår gård så får ju Stalin rätt.

Genast började vi planera förbättringar. "Hogghuset" blev omvandlat till ny bostad av min syster Jenny och hennes son, gamla huset fick ny panel, tapeter o s v. Ovärderlig hjälp har vi hela tiden fått från Sven Kuinberg och hans bröder. Både vad gäller alla kontakter

Spikarn (Kläd- och sädesförråd) - nu vårt gårdsmuseum.

med myndigheter och all byggnation. Mamma var ju född Koinberg i Roslep. Att namnen stavas olika beror på en estniserings som följer uttalet.

Under de här åren i början av 90-talet brukade jag stanna kvar lite längre i Estland då de andra åkte hem. Jag brukade då bo hos Irma i Keila. Irma var från Nargö och jag hade lärt känna henne sommaren 1989. Hon var den sista svenska lärarinnan på Nargö och hon och hennes släkt var bland dem som blev kvar. Hennes mor var från en gammal estlandssvensk sjöfararsläkt och hon har släktingar över hela världen, hennes far var estnisk officer på Nargö. Han och en kamrat klarade livet genom att hoppa från tåget då de estniska officerarna sändes österut. Sedan levde han som fiskare under sovjettiden. Hos Irma bodde jag flera gånger. Det var intressant att följa hur en vanlig estnisk familj hade levt och levde nu under dessa omvälvande tider. Jag åkte buss och tåg och vandrade i Tallinn. Ofta bodde vi några dagar hos Jutta i Tallinn eller hos Karin.

På Gotland startade tursamt nog en estnisk språkkurs 1992. Nu kunde jag lära mig åtminstone lite av detta ovanliga språk. Fast jag hade inte mycket tid. Mycket arbete och en del sjukdomar i familjen gjorde att jag tog det mer som en stunds avkoppling. Och så reste vi nästan alltid i släktgrupp och använde oss av tolk, så mitt förhållande till språket är ännu mycket, mycket trevande. Min syster som gått kurs i Stockholm kan ungefär lika mycket och vi är alltid mycket stolta när vi kan ta oss fram, ja till och med ringa till myndigheter.

Mina tre barn har alla varit flera gånger i Estland. Min yngre son bodde en höst på Niitvälja utanför Keila och tränade fältridning. Hans far köpte honom en lettisk häst därifrån. Han har läst en del estniska liksom Jennys son Lasse. Lasse har många vänner i Estland och har gjort många resor där på grund av sitt engagemang som radioamatör.

Nu då vi har hus som successivt förbättrats genom åren, ny elström, telefon o s v så har vi börjat åka till Spithamn flera gånger om året. Vi kan säga att från april till november är går-

den bebodd. Jag brukar åka med olika personer cirka tre gånger per år. Jag har upplevt det mesta, sångfestival i Tallinn, inbrott och förstörelse i huset, lömska typer som försökt stjäla väskan i Tallinn, handel på marknader, samtal med den siste kaptenen på radarstationen i Spithamn en vecka innan han for, midsommarfirande, besök på Odensholm o s v.

Eftersom människorna blivit så få så har naturen återtagit mycket. Skogen har brett ut sig och gräset är högt. Tusentals fåglar sveper i maj förbi Spithamns udde, skogen är full av djur. Älg, rådjur, räv, hare, mårhund, ekorre och lodjur har jag sett förutom många olika sorters fåglar. En vargskalle hittade Olof, en fågelskådare och naturman som besökte oss, och i april i år såg Valter och jag björnspar på skogsvägen vid "Bjonbusken" inte så många hundra meter från vårt hus.

Den 19 maj bodde Jenny och flera av hennes skolkamrater på Moa och Jenny skulle åka till Hapsal för att skriva på för sista gången. Då har vi tre syskon från Spithamn-Larsos fått tillbaka Larsos-gården, en tiondel av Händorsgården - på ingen av dessa gårdar finns några hus kvar - och så har vi Moagården med alla hus och med mark runt omkring.

Själv sitter jag på Gotland där jag bott de senaste trettio åren och planerar ett nystartat gymnasium, Donnergymnasiet. Jag har varit på Birkas gymnasium och vi planerar ett samarbete. När våra elever börjar i höst så kan de via Internet och e-mail skriva till varandra och sedan skall elever besöka varandra. Jag planerar att trappa ner mitt arbetande, andra och yngre kan göra jobbet och jag kan ta mer och mer ledigt och vara i Spithamn. Vi planerar att sätta upp parabol för TV och öppna Internet-abonnemang. På "Händors gårdstomten" har min syssling Lena börjat bygga så vi styckar snart av den åt henne och sakta men säkert får vi ett nytt Spithamn. Och då kanske jag bor där en stor del av året.

Larsos-Birgit

Klara Birgit Westerman Eldh, född i maj 1940 på den sista marknadsdagen i det fria Estland.

Sven Salin fyller 65 år

– Kustbon gratulerar

Sedan 1990 har du varit SOV:s ordförande och många har läst dina ledare och hört dig på sammankomsterna men trots det vet vi inte så mycket om dig. Berätta först varifrån du kommer och när du kom till Sverige.

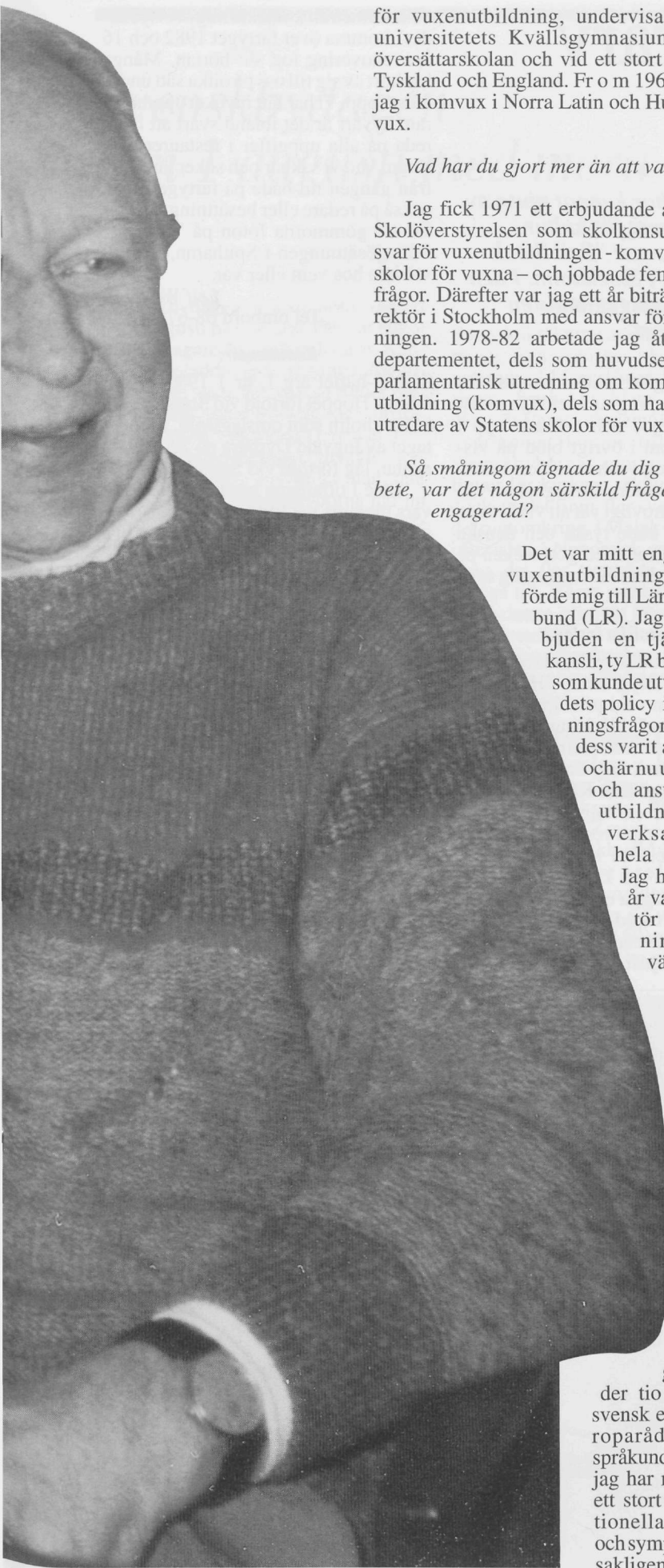
Jag är född i Romp på Ormsö, gick ett par år i Hullo skola, men det blev inte så mycket skolgång, eftersom det var under kriget, min far var mobiliserad och jag måste hjälpa till i jordbruket, vakta får, fiska, hämta hästen på morgon och rida den i vall på kvällen etc. Sommaren 1944 lämnade vi Ormsö och kom till Sverige i juli med lastfartyget "Juhan" - en av de sista officiella transporterna.

När du var färdig med skolan i Sverige utbildade du dig till lärare. Vilka ämnen och stadier undervisade du i? Och var arbetade du?

Mina huvudämnen var svenska och tyska, men jag hade också examen i engelska efter ett års studier i USA. Efter diverse vikariat fick jag en adjunktstjänst i Huddinge och undervisade på grundskolans högstadium och gymnasiet i Kvarnbergsskolan - mest i svenska och engelska. Så småningom tog jag en licentiatexamen - en avhandling i litteraturhistoria om tysk expressionism - och fick en lektorstjänst vid Huddingegymnasiet. Jag intresserade mig emellertid särskilt

FOTO: MARGARETA HAMMERMAN 1998.

för vuxenutbildning, undervisade vid Folkuniversitetets Kvällsgymnasium, i tolk-och översättarskolan och vid ett stort antal kurser i Tyskland och England. Fr o m 1968 undervisade jag i komvux i Norra Latin och Huddinge Komvux.

Vad har du gjort mer än att vara lärare?

Jag fick 1971 ett erbjudande att komma till Skolöverstyrelsen som skolkonsulent med ansvar för vuxenutbildningen - komvux och Statens skolor för vuxna - och jobbade fem år med dessa frågor. Därefter var jag ett år biträdande skoldirektör i Stockholm med ansvar för vuxenutbildningen. 1978-82 arbetade jag åt Utbildningsdepartementet, dels som huvudsekreterare i en parlamentarisk utredning om kommunal vuxenutbildning (komvux), dels som handläggare och utredare av Statens skolor för vuxna.

Så småningom ägnade du dig åt fackligt arbete, var det någon särskild fråga som fick dig engagerad?

Det var mitt engagemang för vuxenutbildningsfrågor som förde mig till Lärarnas Riksförbund (LR). Jag blev 1983 erbjuden en tjänst på LR:s kansli, ty LR behövde någon som kunde utveckla förbundets policy i vuxenutbildningsfrågor. Jag har sedan dess varit anställd på LR och är nu utredningschef och ansvarig för den utbildningspolitiska verksamheten för hela skolväsendet. Jag har också i två år varit chefredaktör för LR:s tidning "Skolvärlden".

Dina uppdrag sker över hela världen har jag hört. Du är regeringens expert i lärarfrågor. Berätta vad det går ut på.

Jag har hela tiden varit intresserad av internationella frågor. Jag var under tio år (1972-82) svensk expert i ett Europarådsprojekt om språkundervisning, och jag har medverkat vid ett stort antal internationella konferenser och symposier - huvudsakligen inom vuxenutbildningen - ibland

som representant för den svenska regeringen, ibland som företrädare för LR. Jag är ledamot i Utbildningsdepartementets referensgrupp för EU-frågor och arbetar en hel del åt EU-programkontoret. Mycket av arbetet går ut på att påverka Utbildningsdepartementet och EU-Kommissionen i fråga om policy för vuxenutbildning och lärare.

Nu går du i pension och kommer ha tid för dina hobbies. Har du några?

Jag går visserligen i pension vid årsskiftet men räknar med att ha kvar en del uppdrag även efter pensioneringen, bl a att arrangera och medverka vid kurser och konferenser i samarbete med Linköpings Universitet, skriva en del av LR:s historia, skriva artiklar i Skolvärlden och tidningen KOM etc. Jag hoppas också få mer tid för mina estlandssvenska uppdrag, Ormsö Kyrkofond, S:t Mikael's Kyrkofond, Paskleps folkhögskola och SOV - så länge som föreningen anser att jag kan göra en insats.

Jag hoppas också få mer tid för mina barn och barnbarn - f n fem stycken av vilka det äldsta just har börjat skolan - och för min mor som behöver allt mer hjälp. Visst har jag hobbies. Jag vill kunna ägna mig åt litteratur och teater igen - kanske forska lite och skriva en del. Jag vill också gärna resa och se andra delar av världen än jag har fått se på mina tjänsteresor. Jag vill också ägna mig åt hus och trädgård - båda mycket försummade under senare år.

Vad ser du i kristallkulan för SOV och din roll i föreningen?

Det viktigaste för SOV är nu samgåendet med SONG. Jag hoppas få vara med och fullfölja det och skapa en vital och slagkraftig kulturförening för estlandssvenskar, en förening som kan rekrytera många yngre medlemmar bland estlandssvenskar födda i Sverige. Jag vill gärna medverka till att föra det estlandssvenska kulturarvet vidare till kommande generationer och sprida kännedom om estlandssvenskarna bland svenskar och ester.

Jag vill gärna fullfölja firandet av SOV:s 90-årsjubileum och publiceringen av del 5 av "En bok om Estlandssvenskar". Kan jag medverka till att skapa ett bättre samarbete mellan den nya föreningen och hembygdsföreningarna och Samfundet för Estlandssvensk Kultur är jag mycket nöjd.

Jag vill också gärna blicka längre in i framtiden än till år 2000. Kan jag under det året få vara med om att fira 10-årsjubileet av återinvigningen av Ormsö kyrka, skulle jag vara mycket lycklig. Sedan är det nog dags för yngre krafter att ta vid.

Intervju av Monica Ahlström ordförande i SONG.

Seglande kulturarv i Stockholm!

Vi som har varit (kvar) i Stockholm i sommar har kunnat njuta av många olika evenemang som ingått i programmet för kulturhuvudstadsåret. Ett av de verkligt minnesvärda var "Sail Stockholm 1998" då nära 100 segelfartyg samlades i Stockholm. I den vackra broschyren som marknadsförde evenemanget fanns en nygammal bekant nämligen segelfartyget Hoppet.

Parellt med "Sail -98" ägde "Skutmöte i Östersjön" rum.

Sveriges Segelfartygsförening i samarbete med främst Finland och Åland har arbetat fram dessa evenemang, men också en del i andra lokala kulturevenemang typ "Mot Arholma".

För "Östersjömötet" som regelbundet har arrangerats sedan 1993 har grundidén varit att utbyta erfarenheter mellan de olika länderna både inom det praktiska renoveringsarbetet, men också med att samverka i våra diskussioner med bland andra Sjöfartsverket och andra myndighetsintressenter. Varje möte innehåller ett så kallat "skutting", där aktuella frågor tas upp och planer smids för kommande år. Mötet alternerar mellan Sverige, Finland och Åland och i år delade vi arrangemanget med att mötet efter Arholma fortsatte och sedan avslutades i Helsingfors den 2 augusti.

Antalet inbjudningar till andra kulturarrangemang med marin anknytning har med åren ökat i takt med att fler och fler av de traditionella seglande fartygen via renoveringsarbetet åter kommit under segel. I år var det Arholma som

med sin skutsegeltradition passade bra in i det övriga programmet. Tjugo segelfartyg förtöjde och ankrade upp i Österhamn, som i övrigt bjöd på visningar av öns begivenheter såsom marknad, dans och andra trevligheter. Vad som också var trevligt var att vi i år även fick besök av både tyska och danska segelfartyg, vilket är ett gott tecken på att intresset för dessa arrangemang sprider sig.

Det estniska inslaget

Det finns idag endast tre kända estlandsbyggda segelfartyg kvar. "Hoppet" i Stockholm som väl i princip är färdigrenoverad, "Hval" i Helsingfors som vi hört är i behov av renovering, och skrovet "Alar" som i dagarna skall återanlända till Dagö från Köpenhamn där hon legat under en längre tid. Vad jag vet så skall fartyget restaureras till ursprungligt skick. Vi har på Östersjömötet talat om att kanske under juli 1999 försöka lägga ett besök på Dagö för att visa vårt stöd för detta projekt.

Du som vill veta mer eller har något att berätta om just fartyget Hoppet är

välkommen att kontakta mig. Vi "lyckades" komma över fartyget 1982 och 16 års renovering tog sin början. Många har hört av sig till oss på olika sätt under årens lopp. Vi har fått mycket uppmuntran. Tyvärr är det ibland svårt att hålla reda på alla uppgifter i restaureringsröran. Vad vi saknar och söker är bilder från gången tid både på fartyget, men också på redare eller besättning. Det lär finns i gömmorna foton på "Hoppet" från sjösättningen i Spithamn, men vi vet inte hos vem eller var.

Leif Westberg

Tel ombord 08-678 23 52

Kommentar:

SONG-häftet årg 1, nr 1 1985 har ett foto av Hoppet förtöjd vid Strandvägen i Stockholm som omslagsbild. Fotot är taget av Ingvald Dyrberg på 70-talet då skutan låg förtöjd vid Strandvägen.

Inne i tidningen har Inger Nemeth, vars mamma var född i Spithamn, skrivit en trevlig artikel som innehåller bl a följande information:

"Skutan, som heter Hoppet, är byggd år 1925. Båtmästare var Mathias Schönberg (f 1890) och båtbolaget bestod av bröderna Mathias, Alexander och Johannes Schönberg, Spithamn (Nibondas), Alex Schönberg, Bergsby (Bibra) och Paul Schönberg, Ölbäck (Kolsve).

Skutan såldes 1927 till Sibbo i Finland och 1967 såldes den till Sverige. Den låg vid Strandvägen i många år.

Arbetet med att bygga skutorna skedde utan någon djupare teoretisk skolning. Det var erfarenhet och tradition och konsten att hantera virke och verktyg som gav goda resultat. Männan tillbringade mycket tid och utförde ett hårt arbete på sina skutor när de seglade för att inbringa välbehövliga inkomster till sina ofta ganska barnrika familjer".

Inger ville med detta bidrag ge SONG:s medlemmar en introduktion till estlandssvensk allmogeseglation. Hoppet fick bli ett exempel på hur skutorna som byggdes i Rickul såg ut.

Agneta Klitter

FOTO: M-L STRANDBORG

I broschyren för "Sail Stockholm" upptäckte en av Kustbons läsare ett välbekant fartyg nämligen HOPPET, en galeas byggd i Spithamn, Estland. Ägare: Leif Westberg och Marie-Louise Strandborg, Stockholm.

Svenskbydagen den 1 augusti med mera

SVENSKBY SIDAN

Svenskbydagen firades som vanligt den 1 augusti på Gotland. Det var något färre deltagare än vanligt detta år. Kanske en uppladdning är på gång inför 70-års jubileet nästa år? Staffan Beijer predikade och under gudstjänsten officierade även bl a Henning Herrman. Under årsmötet i prästänget omvaldes styrelsen och övriga ansvariga mangrant och föreningen Svenskbyborna har nu 878 medlemmar, vilket är en liten ökning sedan förra året. Svenskbykören har varit mycket aktiv under året och hållit ett antal konserter till förmån för Ukraina. Insamlingen till de äldre och behövande i Zmijivka (f d Gsvby) har givit hela 50.582 kronor av vilka en del redan har sänts iväg till Ukraina. Alla insamlade medel går oavkortat till hjälpen! Föreningen Svenskbybornas pg-kontonummer är: 18 78 79-2. Den 1 maj invigdes det kors utanför kyrkan i Gammalsvenskby, som Oskar Utas tagit initiativ till, av kh Staffan Beijer.

Svenskbybornas minnesbok -99.

Redaktionskommittén för minnesboken -99 under ledning av Jörgen Hedman arbetar för fullt med insamling av material och redigering. Deadline för inlämnat material är den 1/1 -99.

Svenskarna i Zmijivka.

En ny folkräkning av dem som registrerat sig som svenskar i kommunen har ägt rum. 144 personer finns med på listan. Svenskbysidans redaktör har översatt förteckningen till svenska och överlämnat kopior till Föreningen Svenskbyborna samt till kh Staffan Beijer för kyrkans räkning. Observera dock att det finns fler svenskar i området runtomkring. I Majak (fd Monastir), i Berislav, i Novorajsk och i Kachovka finns det fler svenskar - kanske lika många till. Några svenskar i Zmijivka valde denna gång att inte registrera sig som svenskar av olika skäl. En viss påtryckning har förekommit mot att registrera sig som tillhörig en minoritetsgrupp i landet.

Lantmäteriuppdrag i Ukraina.

Lantmäteristyrelsen i Skåne har på SIDA:s uppdrag åtagit sig att utbilda lantmätare i Ukraina. Ett pilotprojekt som omfattar Zmijivka (Gammalsvenskby och tyskbyarna) startar i september. Lantmätare Åke Uthas kommer att befinna sig i området under ett års tid. Åke Uthas kan i Sverige nås per telefon (070-626 28 59) eller per e-brev (adress: ake.uthas@lm.se).

SVENSKBYKLIPP

Svenskbybor i stockholmsområdet

Ett antal samlingar för er äger rum under året. Den 3/9 kl 19.00 hos SOV på Roslagsgatan t ex (vilket har ägt rum redan när ni läser detta). Kontakta Lisa Hoas (08-652 77 94) för närmare upplysningar.

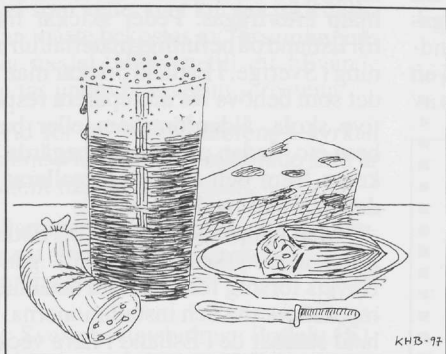
Höstfesten

Svenskbybornas höstfest äger rum i Svenskbygården i Roma sista lördagen i oktober (31/10). Kontakta Anna Engström (0498-217635) för anmälan och tidsangivelse.

Sättradagen

Svenskbybornas adventsgudstjänst och samkväm äger traditionsenligt rum i Sättra kyrka söder om Stockholm andra söndagen i advent (6/12). Tid: 13.00 om ingenting annat påannonseras. Kontakta gärna Georg Andreasson (Hinas): 08-55044313 för säker tidsuppgift.

Saltgurka på svenskbyvis

För den som ätit sig mätt på söta bär och nu i vinter önskar något mer mustigt och smakrikt följer här ett recept på saltgurka från Gammalsvenskby. Man kan använda slanggurka eller s.k. Västeråsgurka, vilket som, och gurkan passar ypperligt till mat eller som tilltugg - gärna tillsammans med ost och hårdrokt korv (samt kylskåpskall öl) - istället för mer onyttiga chips. Receptet är efter Emma Johansdotter Utas (f Buskas 1903) och har publicerats tidigare.

4 kg gurka (50-70 st)
körsbärsblad
svartvinbärsblad
dillkronor
pepparrot i små bitar
1 msk vitpeppar
2-4 bitar ingefära

Till lagen:

1/3 l inläggningsättika
4-4 1/2 l vatten
300-400 g grovt salt
1 tsk (5 g) pulvriserad alun
2 tsk (10 g) vinsten
Koka lagen först och låt den kallna.

Ta en stor kastrull eller en hink. Varva de hela gurkorna med dillkronor, svartvinbärsblad och körsbärsblad. Lägg i pepparrotten, ingefäran och vitpepparn. Häll på lagen och se till att den täcker gurkorna ordentligt. Toppa med krondillen. Lägg en tallrik med en sten som tyngd över gurkorna. Ställ svalt. Gurkorna är färdiga att ätas efter tre veckor.

Ait fåtebåns oppvæxt

Ormsömål av Sven Ahlström 1991

*Ia væxt opp næst fræmlingar. Far min han raist
te han fick te riss gå, mina mor hån var aist.
Ia var rüt ilh tå, te ia blai ait jon,
å fattedomssinde, ja, allt fick ia son!*

*Ia fick ten ver borde, fick hlep in ain halk
te spisen, å socka tai fick ia mä valk
Å miner blivo kiolha, som ingen vild hoa,
å bårt e märk krobba, tår fick ia gå soa.*

*E stu var e nisket, å he räna in,
man bondn var kitsen, å vattne fick rinn.
Tri år räckt min skolgång, å ia lård me skriv;
he var rolast tion e haile mitt liv!*

*Te kärke mä julmännan fingo ve gå,
å längst bak e kern, tår fick ia jämt stå.
Tår so ia, huss Prädikstols-Moses staiv ner
från Sinai mä lagen å list opa vänn ker.*

*Te bondn blai vraian, hans vits fick ia småka,
ia var tå så rädd, å min kropp bruka skåka.
Ån da sa han 'libba' ått me, te ia to
än brokatan duk, som sja ar piar ho.*

*Man årena gingo, å tissa tai væxt,
å bre som ia ot nu, he småka änt bäckst.
Min bässt likna kulpar, som ia änt kond gaim,
å ondorbar bilder oroa min drain.*

*Ain gång kom sja bondn å drikle he rann.
Han sa, än ia var nu så fagor å grann.
Hans migg to tå noja: 'Ia ska nu te kopp,
tin låntros, å bloen ska rinn ur tinn kropp!*

*Ån pulk har du have, å he ska ia sai,
än koia te bull'n, hån får tu änt lai.
Man om tu he änskar, så får du avans,
mä noia e hue, tu misstor tinn sans!"*

*Man bondn han fröus nu, to vamsa å gick,
han to mä se kasken, å he var mina lick,
än han to sitt kårtår e stalle, å pai
min kickar he får n änt, fårr vill ia dai!*

*Ia væxt opp næst fræmlingar. Far min han for,
te han fick te riss gå, å nu e ia stor.
Ja, mor var så fatte, än ia fick bli jon,
å fattedomssinde, ja, allt fick ia son!*

Mel. Axel Möllers Det doftar av blommor 1898

Betydande hjälpsatser av Kumla till Estland

Nu vill jag återkomma och berätta om Kumlas fortsatta storstilade hjälpsändningar och vad som har hänt med Kumla Estniska Förening. Vi träffar Korkissonen Uno Norrman som var föreningens sista ordförande. Uno berättar att föreningen lagt ner sin verksamhet på grund av att bara ett fåtal av dessa som trotsade det stormiga havet och flydde till Sverige på 40-talet finns kvar. Tack och lov har inte hjälpsändningarna dött ut utan tvärtom har de

utvidgats betydligt. De sköts numera av biståndsföreningen KAC/Navet som har sin verksamhet i Hällabrottet intill Kumla. I Navet gör också en del av estniska föreningens tidigare medlemmar hjälpsatser.

Navet samlar in utrustning som blir över vid ombyggnader och rivning av hus såsom dörrar och fönster med rammar, badrumsutrustning, lampor, mångahanda maskiner, spisar, radiatorer, material för elinstallationer m.m. Som många vet rivs det i Sverige ett stort antal nya hus på grund av tidigare överproduktion. Inredningarna från dessa hus tas också varsamt om hand och överläts senare av Kumla kommun till Navet. Den i sin tur förvaltar och magasinerar allt tills det kommer till användning i Estlands svensksbygder och även på många andra platser i landet i form av

renoverade och iordningställda ljusa, trevliga och funktionella skolor, ålderdomshem, daghem, sjukhem m.m. Navet samlar även ihop lantbruksmaskiner och övriga lantbruksredskap som skickas till de hjälpbehövande i Estland. Transporterna finansieras genom att en loppmarknad ordnas en gång i månaden.

Jag frågar Uno hur de vet vilken utrustning och var någonstans den behövs samt hur den ska installeras. -Du måste veta att här i Närke finns det bara kloka människor, svarar Uno och småler. En av dessa heter Peder Möller och han är chef för hjälpsändningarna. Han är med på varenda resa till Estland där hjälp efterfrågas. Peder skickar listor till Estland på befintligt material/utrustning i Sverige. I Estland prickar man för det som behövs för att reparera respektive skola, ålderdomshem eller barnhem etc. Sedan plockas de begärda sakerna fram och Peder kontrollerar att det stämmer med behovet.

Med hjälpsändningarna till Estland följer även yrkeskunnigt folk genom Navets försorg för att utföra de aktuella reparationerna och installationerna. Ibland stannar de i Estland i flera veckor.

Jag kan inte nog tacka och beundra dessa människor för den insats de gör för mitt land och min hembygd, säger Uno.

Lembit Pella

SOV har boken

Se bifogade bokfolder.
Telefon 08-612 75 99. Fax 08-612 77 85

www.algonet.se/~song

GUDSTJÄNSTER I DEN
SVENSKA
S:T MIKAELSKYRKAN
I TALLINN 1998

4 okt	15 nov
18 okt	6 dec
1 nov	25 dec

Samtliga gudstjänster firas på svenska och påbörjas kl 12.00. Efteråt serveras kyrkkaffe.

Tillsynspräst är Mårten Andersson, kyrkoherde i Eckerö, Åland.

Mycket välkomna!

Adress: Rütli 9 (Gamla stan)

Renoveringen av den svenska S:t Mikaelskyrkan i Tallinn

Vid sammanträde den 13 augusti i kyrkan med företrädare för olika svenska och estniska parter som är involverade i renoveringen, beslutades följande:

1. Efter cirka 10 dagar räknat från ovan nämnda möte kommer arbeten med kyrkans tak att påbörjas. A/S Vana Tallinn har fått detta uppdrag. Kostnaderna täcks av Projekt Österled, Sverige.
2. Undersökning av kyrkans ytterväggar påbörjas omedelbart av estniska experter och beräknas pågå cirka en månad. Kostnaderna, ca SEK 28.000, betalas av medel ur Stiftelsen S:t Mikael i Tallinn kyrkofond, Stockholm.
3. Byggandet av ett klocktorn i kyrkans gavel som vetter mot kurvan på Rütligatan måste bekostas av församlingens egna medel. Hänsyn till ett blivande torn tas under renoveringsarbetena.
4. Tid för en presskonferens i kyrkan bestäms vid nästa sammanträde som är bestämt till den 26 augusti.
5. Sammanträden i parternas gemensamma byggnadskommitté skall ske varannan vecka.

Not: Sveriges statsbidrag i Projekt Österled (helsvenskt) utgör SEK 7 miljoner och har varit tillgängligt sedan den 3 juni i år. Starten med renoveringsarbetena har försenats på grund av bland

Svenskbykören sjunger ur Svenskbybornas sångskatt

Körledare: Eivor Buskas

Tekniker: Rune Fröling, Sandkvie Studio

Inspelningen är gjord i Gammelgarn kyrka på Gotland

Foto: Paul Rondhal

**Finns hos SOV. CD:n kostar 100:-
Finns även på kassettband. Pris 80:-**

annat mellankommande semestrar. De nämnda 7 miljonerna skall vara förbrukade senaste den 31 december 1999. I annat fall återtas resterande belopp av svenska staten. Totalrenoveringen beräknas kosta ca SEK 21 miljoner.

Stiftelsen S:t Mikael i Tallinn kyrkofond, Stockholm, har i skrivelse av den 13 maj i år ställd till Kyrkofonden i

Stockholm, ansökt om tillskott för renoveringen med SEK 8.500.000. Under förutsättning att denna ansökan beviljas skulle drygt SEK 5 miljoner av beräknade SEK 21 miljoner fattas.

Ivar Boman
Ordförande i S:t Mikael
församlings kyrkoråd

Välkommen till våra handarbetsträffar på tisdagar.

I år börjar vi den 6 oktober. Ibland pratar vi handarbete, ibland pratar vi handarbetsteknik, ibland pratar vi om annat. Välkommen att vara med du också - du behöver inte ens ha något handarbete på gång.

Gudstjänst på Nargö

Den 12:e juli kom vi från när och fjärran för att samlas på den ö som många av oss en gång lämnade. De äldre har tydliga minnen och berättar gärna om hur det var. Med glädje ser vi att många yngre har följt med. Vi samlas framför kapellet och deltar i gudstjänsten, som leds av kyrkoherde Mårten Andersson från Åland. Efteråt går vi till kyrkogården vid stranden av Finska viken för en gravgårdsandakt.

Dagen har varit solig men nu hörs åskmuller och regnet kommer snabbt. Vi söker skydd i kapellet. Ovädret drar förbi och vi går mot hamnen. I det nybyggda gästhusets matsal samlas vi och intar förtäring. Aftonen kommer och båtresan till fastlandet sker på nästan ett blankt hav. I solnedgången över Nargö går vi i land vid S:t Birgittas kloster i Pirita.

*Text och foto
Margit Rosen Norlin*

Gudstjänst framför Nargö kapell den 12 juli 1998. Kyrkoherde Mårten Andersson från Åland. Oliver Kuusik (t v) sjunger Händel. I mitten (vid orgeln) Maris Oidekivi.

1 gång var jag i Veere 4 gånger och i Kuressaare 3 gånger!

Vi blev bjudna på en kryssning till Ösel med Baltic Star, min man och jag. Det var en födelsedagsgåva till Robert, som fyllt 60.

Satt på Skeppsbronns kaj i Stockholm efter incheckningen och tittade på folk, som besökte Vattenfestivalen. Snart var vi till sjöss. God mat och gott dricka.

Anlände till Veere på Ösel vid nio på söndag morgon. Tur 1 var inbokad, dvs guidad tur ganska direkt till Kuressaare. Besök i biskopsborgen och lunch på Kaptenens krog ingick. Träffade sedan Leo Filippov, Runös kommunalman på Ösel (Saaremaa), som hastigast.

Mare Soomere, som jag träffat som engelsklärare på Runö när jag var där i april 1997, umgicks vi med en liten längre stund. Vi fick även tid att handla. Köpte 2 kilo kantareller av bästa sort för 60 SEK. Mare tyckte det var dyrt. Klockan 15.20 skulle bussen avgå. Då visade det sig att den buss vi hade kommit med redan var fullsatt och våra kvarlämnade påsar, som vi hade markerat våra platser med var utställda i gången. Jaha, men det var inga problem. Vi bytte till Tur 2. Gott om plats. Vi kunde riktigt sträcka ut oss.

Så åter till Veere. Sitter där och väntar. Det blåser 28 sekundmeter och vi kan inte komma ombord. Baltic Star är för stor för att kunna lägga till i hamnen. Hon ligger på redden och alla som skall i land har fått åka i en mindre båt sista biten. Nu törs man inte hämta oss i den lilla båten. Efter ganska lång väntan beslöts det att vi skulle åka tillbaka till Kuressaare för att äta middag. 1 timmes bussresa tillbaka, men maten var god.

På Tur 2 fanns det ett gäng från Dalarna, som hade kul. En dam i sällskapet skrattade oavbrutet i 7 timmar.

Jag tyckte det var kul de första två. Sen blev jag trött i öronen. Efter middagen tillbaks till Veere. Där satt vi i natten och tittade längtansfullt på den glittrande Baltic Star. Nähä, tullen stängde och drog ner persiennerna.

Buss tillbaka till Kuressaare och ytterligare en mil till söderut till en campingplats. Dessbättre slapp vi ligga i tält utan det fanns små campingstugor där vi äntligen fick husrum. Då var klockan 01.00 på natten. Jag bredde ut svampen, bäddade våra sängar med lakan, som var mycket fuktiga och kom äntligen till ro. Vi sov en halvtimme. Jag sov i alla fall för Robert påstår att jag snarkade. Min begynnande förkylning var väl på gång.

05.00. Bang, bang! Nu ska vi iväg. Plockar ihop kantarellerna, klär på mig och iväg till bussen. - Den kommer om bara några minuter, säger guiden. Under tiden sitter det glada gänget och undrar om vi vill ha lite frukost bestående av brännvin. - Nej tack! Till och med han, som bjöd runt hällde ut allt innan vi kom ombord på bussen.

Kommer så åter till hamnen igen och då ser vi den "lilla" tenderbåten

kämpa sig fram genom vågorna. Efter en timme kom vi äntligen ombord. Duk-tigt! Vilken uppställning. Med en duns, som inte var så liten bordade vi Baltic Star. - Å, hur ska vi komma ombord? Jag tittade på en dam, som inte kunde gå utan käppar. Klarar hon sig, så ska väl jag klara mig! Det gjorde hon och det gjorde jag tack vare den hjälpsamma besättningen. God frukost stod och väntade på oss. Vi frågade personalen om dom hade haft firmafest, när dom nu blev så ensamma en hel kväll. - Nej, det var ju samma för oss som för er. Vi var ju vakna och undrade: - Kommer dom eller kommer dom inte? Fri lunch, god middag, vänligt bemötande. Ett äventyr.

Katten Lisa var hemskt sur när vi kom hem, trots att jag ringde från båten och bad min systers sekreterare att be minyster att gå till affärn och köpa en burk kattmat, Sheba med oxkött, öppna den och stoppa ner den genom brevlådan. Maten var uppäten när vi kom hem. Men Lisa är nog, i skrivande stund, fortfarande lite putt.

Ulla-Stina Rundgren

Rickul Nuckö hembygds- förening

I juli återinvigdes Nuckö prästgård efter flera års renoveringsarbete. Arbetet har i stor utsträckning möjliggjorts genom insatser av Slöta församling i Västergötland under ledning av Folke Elbornsson.

Folke Elbornsson har också lovat att leda gudstjänsten vid årets kyrkodag i Immanuelkyrkan den 14 november. I gudstjänsten kommer vi att försöka åter-skapa något av den stämning och de traditioner som fanns i de gamla estlandssvenska gudstjänsterna.

Elmar Nyman kommer att berätta minnen från Rosleps kapell och kollekt kommer att tas upp för kapellets åter-byggnad. Alla estlandssvenskar är välkomna.

Föreningen fortsätter sitt arbete med regelbundna styrelsemöten. Vänd Dig till någon i styrelsen om Du har frågor eller förslag. Den 28 sept träffas byombuden och styrelsen på Roslagsgatan 57.

Vi påminner om festen "Sante Marte och Kate Ränn" på Karlbergs slott den 24 okt kl 12.00. Anmälningblankett medföljer.

Bli medlem i Rickul/Nuckö Hembygdsförening!

Det kostar 150 kr (50 kr om Du är yngre än 26 år). Postgiro 55 68 81-1.

Per-Erik Fyhr
Informationskommittén

Odensholms byalag

Holmborna har också i år besökt sitt Odensholm. Många vid tiden för kyrkodagen 24 juni ... som man kan ... om man vill ... jämföra med den gamla traditionen med "Prästholde"...

Nåväl. En del av oss har etablerat en rent fysisk kontakt med moderjorden. Då i form av en jordbit och kanske ett hus. Några har andra kontakter och beröringspunkter. Det gemensamma är den starka känslan som bär oss, som berättar om vårt ursprung och våra rötter. Det är alltid lika högtidligt. För holmbornas del är det inte några större omvälvningar på gång. Vi har Jesu Kapell med dess omgivningar att vårda och det känns riktigt.

Lev väl, må gott!
Owe Fahlström

Rågöspalten

12 - 16 juli arrangerades besök på Rågöarna. Uppmot 70 personer deltog. Därav hörde flera till en yngre generation, som för första gången besökte sina föräldrars eller sin släkts öar. Detta gjorde besöket särskilt behjärtansvärt. Oftast är det ju så, att intresset för något, som verkar avlägset, kan börja växa på allvar först när man varit på plats, sett och upplevt genom egen närvaro. Ragnar Rosenborg och Erhard Lindman hade åtagit att från den här sidan Östersjön vara reseledare och ta hand om de praktiska göromålen kring resan. I Estland samordnades allt på bästa sätt av Ain Sarv. Dessa tre är värda ett stort tack för sina insatser.

Under resan fick vi även tillfälle att dryfta problemen kring markåterlämningen på Rågöarna med representanter från Riigikogu (rikdagen), Harju Maavalitsus (länsstyrelsen), Padis kommun och Paldiski stad. Nyhetsprogrammet Aktuella kameran i Estlands TV uppmärksammade besöket på Rågöarna och återlämningsproblematiken från vår synpunkt på ett positivt sätt. Innan återfärden till Sverige såg vi tillsammans Rågöutställningen på Harjuamaa museum i Keila. Utställningen pågår där till den 1 november.

Rågöbornas Danslag medverkade i ett intressant krönikespel, som uppfördes i Paldiski lördagen den 18 juli. Inslagen var svenskarnas bosättning i trakten, tsar Peter den förstes befästningsarbeten, skulptören Amandus Adamsson och hans verk, traktören kapten Gnidin från mellankrigstiden, sovjetmillitärens intrång 1939, dagens Paldiski, m m.

I markåterlämningsfrågan har vi nu fått bekräftat, att Paldiski stadsstyrelse

har stoppat återlämningen till den första oktober. Borgmästare Jaan Mölder förklarade, att han vill avvakta en utredning från Justitieministeriet. Därmed återstår inte mycket av möjligheterna att genomföra uppmättningsarbeten detta år. I förra Rågöspalten lämnades en felaktig uppgift om att staten (Republiken Estland) inte längre bekostar mätarbetet för första ledets arvtagare. Uppgiften, som kom via lantmätare i Estland, kan bero på missuppfattning. Det rätta förhållandet är att statens åtagande kvarstår, men att det är svårt att hitta lantmätare, som är villiga att utföra arbetet på statens räkning. Vi beklagar, om någon har blivit vilseförd av den uppgiften.

Norra delarna av Stora och Lilla Rågö samt Lilla Rågös sydligaste del har av Estlands Miljöministerium förklarats ingå i naturskyddsområdet Pakri tillsammans med Pakerorthalvön. Estlands Miljöministerium, Paldiski Stadsstyrelse och Geologiska Institutet vid Tallinns Tekniska Högskola har i samverkan gett ut en skrift, Rågöarna, natur och mänsklig verksamhet (Pakri saared - loodus ja inimtegevus). Här kan man hämta mycket värdefull information om ifrågavarande öar, särskilt vad gäller rådande natur och miljötillstånd. Geologin, floran, yt- och grundvattenanalys, den militära skadegörelsen, förekomst av tungmetaller, m.m., avhandlas. Dessutom innehåller boken ett flertal fina naturbilder i färg från öarna. Tyvärr förekommer det också en del felaktigheter och tryckfel, särskilt i kapiteln om Rågöarnas historia och ortnamn.

Arnold Lindgren

Runöresan den 15-22 juli

Med flyg till Tallinn, buss till Pärnu och därifrån flyg till Runö gick resan tämligen smärtfritt och snabbt. På mindre än åtta timmar var samtliga 33 resande på plats och inkvarterade. Mathållningen var som alltid superb, tre ordentliga mål om dagen vilka vi intog tillsammans.

Under vistelsen anordnades bl a visning av fyren och gemensam gudstjänst med konfirmation och dop.

Vädret som naturligtvis bidrog till att göra resan till en framgång var gott. Till nästa sommar (och självfallet när som helst) önskades vi välkomna av de nu boende på Runö - då kanske med direktflyg från Stockholm.

Museet

Märt Kapsta har tillträtt som föreståndare för museet på Runö. Han önskade bl a att få tillsänt sig Kustbon till museet och har ambitionen att lära sig svenska snarast. Märt är en ung man med många

idéer för museet och även för Runös framtid. Ett uttryck är att han hyr ut verktyg, som motorsåg, cirkelsåg m m. Kan vara något att tänka på för den som tänker restaurera - bygga på Runö.

Vi får önska honom lycka till med sitt värv som museiföreståndare och entreprenör.

Korsgården

Byggnation pågår, vissa delar nu under tak.

Prästens bostad

Huset kommer att ligga mellan gamla kyrkan och sågen ca 100 meter från kyrkmuren.

Grunden nu grävd och grundstenen placerades under vår vistelse på Runö.

Återlämnandet av mark och hus

Som vi kunde konstatera var flertalet kubitsar framletade och sikten röjda, men det kvarstår ytterligare arbete i naturen. Personligen är jag djupt imponerad av tidigare lantmätning och av den nu utförda. Att återfinna stenar och märken i "djungeln" är beundransvärt. Kompensation för ej återlämnade byggnader har skett och även till viss del kompensation för ej återlämnad jord. Ca hälften av fastigheterna är klara och registrerade hos "maakataster".

En del familjer fick tillträde till sina hus under vår vistelse och kunde börja städa och i vissa fall fanns det även något bråte (femtio år av hopsparad möda) som man var tvungen att skiljas ifrån.

Kommunikation

Hamnen - kommunstyrelsen förbereder ett utprop till regeringen angående hamnens utbyggnad. Även vi i Sverige kommer att få tillfälle att kommentera utformningen och innehållet.

Höstmötet

Avhålles traditionsenligt.

Leif Strömfelt
sekreterare Runöbornas förening.

Sommaren har passerat och trots att vädret för de flesta inte varit vad man kan förvänta sig så har det i stället funnits andra ljuspunkter att glädja sig åt. Invigningen av utställningen "Guldstrand" på Aibolands museum i Hapsal skedde med pompa och ståt den 27 juni. OHF representerades av vår styrelseledamot Maria Gilbert som framförde föreningens hälsningar. Olofsdagen den

29 juli firades traditionsenligt i Ormsö kyrka, i år också i närvaro av Estlands president Lennart Meri med följe samt biskop emeritus Henrik Svenungsson och representanter från Djurö församling. (Se Margareta Hammermans reportage.)

I samband med Olofsdagen firade också Ormsö skola sitt 60-årsjubileum. OHF deltog med en mycket uppskattad utställning av bilder med beskrivande text från skolans tidigare verksamhet. Mycket arbete har lagts ner av Sven Svärd och Maria Gilbert med assistans av Margareta Hammerman för att insamla och sammanställa materialet. President Meri visade stort intresse för utställningen där han noggrant läste texten på bilderna och lät uttrycka sin uppskattning. (Reportage från jubiléet kommer i nästa nummer av Kustbon.)

Nu startar höstens arbete. Vi kommer att ha vårt höstmöte i Rågsved FH stora sal den 24 oktober kl 13 - 16, Dörrarna är öppna från kl 12. Utöver sedvanlig information kommer vi att ägna mer tid åt samvaro och diverse underhållning än tidigare.

Markåterlämningen fortskrider om än långsamt. Efter hand som sökanden återfår den sökta marken blir det aktuellt med att ta ställning till hanteringen av den återlämnade skogen. Frågan om en skogsförening för förvaltning och skötsel av denna blir då aktuell. En arbetsgrupp kommer att bildas för att ta tag i dessa frågor och kunna ge information om krav och lämna förslag till lösningar. Även arrende av mark för att bruka jorden och jaktarrande kommer att ingå i gruppens arbete.

Den av Egil Hamnholm tillverkade väderkvarnen är levererad till Ormsö och när platsen är bestämd kommer det att behövas frivillig arbetskraft för att monteringen. Mera detaljer senare.

Under nästa år kommer OHF att delta i SOV 90-årsjubileum med olika aktiviteter. I samband med Olofsdagen 29 juli arrangerar OHF en utställning på Ormsö och samordnar med övriga föreningar att bereda besökare att delta i flera evenemang på andra estlands-svenska platser i Estland.

Nästa år är det 125 år sedan Österblom kom till Ormsö och startade den väckelseväg som i stor grad påverkade ormsöbornas liv. OHF kommer att på något sätt högtidlighålla detta, kanske med en friluftsgudstjänst på lämplig plats på ön. Detaljerna kommer vi att jobba med under hösten.

Den senaste tiden har intresset bland de yngre generationerna ökat för sina fäders hembygd. Det är en glädjande utveckling och jag hoppas fler äldre ormsöbor kan entusiasmera sina yngre släktingar för föreningens arbete. Vi behöver föryngra oss för att OHF ska kunna leva vidare även när vi lite äldre har tappat orken.

Väl mött under höstens sammankomster och arbete.

Nils Gärdström

Språkkursen på Ormsö

Årets sex glada optimistiska estnisk-kursare på Ormsö var Britt-Inger och Axel Friberg, Sonja Dahl, Marianne Pettersson, Kerstin Hammarin och Allan Grönman som genomförde sin vecka med friskt humör och bravur under ledning av Eve Streng. Alla utom Kerstin var nybörjare. Examensprovet blev att gå och handla i affären utan hjälp av "fröken". Vilket också klarades av med beröm godkänt. Några fortsätter i Sverige under hösten.

Lycka till, Maria Gilbert

Alternativ till pensionaten

Valvi Sarapuu meddelar att hon tar emot ca åtta nattgäster i sitt hus i Hullo, bakom kommunalhuset. Priset är 100:-/natt och person, frukost 30:-, stor middag 40:-. Valvi når man på kvällstid på telefon 009 372 47 92 367. Valvi kan lite svenska och lite engelska.

Invigningen av utställningen "Guldstrand" på Aibolands museum

Den soliga lördagen 27 juli i Hapsal hade jag glädjen att från vänner i Sverige, då särskilt från Ormsö Hembygdsförening få framföra hälsningar och gratulationer till invigningen av museets utställning "Guldstrand".

Huvudtemat för utställningen var ju Ormsöbröllop så vad kunde vara lämpligare än att överlämna en 1800-tals bruddocka, skänkt av Hilda Kinder, född Liljebäck och till vilken Johan Landman skickligt tillverkat en glasmonter. Vi efterlyser nu en brudgum till bruddockan. Om någon vet var det finns en sådan, hör i så fall av er till mig.

Maria Gilbert, tel: 08-550 97 341.

Redan har 600 betalande gäster besökt utställningen "Guldstrand".

Den 8 augusti, i samband med Vita Damendagarna, hade vi "Öppet hus". Temat var "havet". Båutflykt, rökt flundra och allsång. Jaana Friberg hade sammanställt en "Fiske- och sjöfartshörna".

En dagsfärsk Svenska Dagbladet finns alltid att läsa på museet. I receptionen har vi en anslagstavla "På gång i Aiboland". Faxe information till oss om ni vet något som kunde passa där. Där finns tips om evenemang, bra boende, turlistor till Runö osv.

Museet har nytt postnummer, den nya adressen är:

Aibolands museum
PK 34, 90502 Haapsalu, Estland.

Nu har vi fax också. Numret är desamma som telefonnumret d v s 009-372-47-44 965.

E-mail: aibom@haapsalu.ee

Per Ehn, f d projektledare

Hugo Mickelin 85 år

FOTO: SOVS ARKIV

Den 29 november fyller hedersmedlemmen i Svenska Odlingens Vänner, Hugo Mickelin 85 år. Det kan man knappast tro när man ser honom, fortfarande mycket vital och aktiv i många olika sammanhang.

En genomgång av gamla årgångar av Kustbon visar vilken oerhörd stor betydelse som Hugo har haft för estlandssvenskarna. Det finns åtskilliga artiklar signerade Hugo Mickelin och mycket har skrivits om Hugos verksamhet både i Estland och i Sverige. Vid alla jämna födelsedagar har Hugo harangerats i varma, högtidliga och uppskattande ordalag. Jag skrev senast en hyllningsartikel till Hugos 80-årsdag i septembernumret av Kustbon 1993 och skall inte upprepa allt vad jag skrev där. Hugos verksamhet och insatser för estlandssvenskarna måste vid det här laget anses välkänt för Kustbons läsare. Jag vill därför här bara kort påminna om vad jag tidigare skrivit och i någon mån uppdatera det.

Hugos utomordentliga personkännedom och mycket goda minne har varit och är till mycket god hjälp för mig och SOV. Det är knappast någon överdrift att säga att Hugo kände nästan alla estlandssvenskar som flyttade över till Sverige, och i många fall kan han också placera in deras ättlingar i den estlandssvenska geografiska efternamn och utseende. Det har varit till mycket stor hjälp för oss när vi planerat Hullos skolas 60-årsjubileum och nu förbereder firande av SOV:s 90-årsjubileum.

Hugos goda kunskaper i estniska och hans dagliga läsning av estniska tidningar har gjort att han snabbt upp nyheter och information som han sedan

har kunnat förmedla till oss estlandssvenskar och Kustbons läsare. Många har utnyttjat hans kunskaper för översättning av dokument, brev och artiklar. Hugo har varit en förbindelselänk mellan SOV och de estniska organisationerna i Sverige och har på ett värdigt sätt representerat estlandssvenskarna i en rad officiella estniska sammanhang, bland annat vid firandet av ESTO 96.

Hugo är också en ovärderlig tillgång för Ormsö Hembygdsförening och sitt byalag (svibyborna). Tack vare

Hugos goda kännedom om Ormsö och ormsöborna väger hans ord tungt när det gäller den svåra avvägningen mellan förutvarande och nuvarande ormsöbornas intressen.

Kära Hugo, vi vill därför framföra våra hjärtliga gratulationer till dig på 85-årsdagen från hela SOV, många kära vänner och tacksamma estlandssvenskar. Vi hoppas många år ännu få ta dina tjänster i anspråk. Våra varmaste välgångsönskningar för kommande år.

Sven Salin

Vi välkomnar alla medlemmar och estlandssvenskar som ännu inte är det. Bekanta dig med oss. Vi serverar öl och vin och alkoholfritt med lite tilltugg till självkostnadspris. Tillfälle till musik och allsång kan uppstå.

Det är tredje gången vi inbjuder till Pubafton i SOV och SONG:s regi. Ring 08-612 75 99 (bemannat mån-tor 9-14 plus kvällsöppet tor 18-20) om du vill fråga något. Eller kolla kartan på SONG:s hemsida: www.algonet.se/~song.

Om en bortglömd folkgrupp

Under den lite dystra rubriken annonserades ett intressant inslag om estlandssvenskar i radioprogrammet Vetandets värld den 27 juni. Det som åsyftades var de estlandssvenskar som blev kvar efter kriget. Vi fick höra Göran Hoppe bli intervjuad om ett forskningsprojekt.

- Kvar i Estland finns ett 50-tal som växt upp med svenska som modersmål men denna grupp blir allt färre av naturliga skäl. Sedan finns de som är estlandssvenskar men som ej kan svenska. Därutöver har vi en yngre grupp som är ättlingar och som har ett stort intresse för Sverige och att lära sig svenska, sade Hoppe.

Lyssnarna fick också reda på att de cirka 7000 estlandssvenskarna mottogs lite annorlunda jämfört med dagens flyktingar. Svenska staten köpte in gårdar och förmedlade dessa för att skapa något slags Estlandssverige i miniatyr, menade en reporter. Det fanns en ambition att hålla ihop t.ex runöbor som anvisades mark och gårdar på Singö, flera av odensholmsborna hamnade på Ormön utanför Öregrund samt rågöbor på Björkö-Arholma. Långtifrån alla

valde dock att fortsätta i de näringar som präglade livet i Estlands svenskbygd, annat lockade.

En annan sak som diskuterades var återlämnandet av mark i Estland och hur den skall nyttjas.

- Det område där man kommit längst är Nuckö där estlandssvenskar återfått tämligen omfattande arealer, sa Göran Hoppe och fortsätter. Tyvärr är ofta de ursprungliga husen borta men några har byggt nya hus och i vissa fall har det gått att återställa de gamla byggnaderna. Men än så länge är det få som har hus, ett 15-tal kanske. Någon större återflyttning kommer nog inte bli aktuell även om det förekommer.

Däremot är det säkert fler som satsar på sommarhus, när markfrågorna väl är lösta.

När det gäller den gamla genuina estlandssvenska kulturen konstaterar programmet att den nog är svår att åter skapa eller ens bevara inte minst beroende på att de gamla dialekterna successivt dör ut. Men för den skull behöver kulturen inte glömmas bort. Göran Hoppe gjorde lägligt lite reklam för Aibolands museet i Hapsal.

- Dit kan en besökare nyfiken på den gamla estlandssvenska kulturen vända sig. Där går att lyssna på de gamla dialekterna, det finns filmer från Rågö och Odensholm från 20-30-talet och en hel del annat som berättar om estlandssvenskarna.

Sammantaget fick lyssnaren på knappt 10 minuter en trevlig presentation av estlandssvenskarnas historia samt en beskrivning av nuläget.

Peter Nylander

BOKANMÄLAN

Herbert Lagman

PÅ FJÄRRAN STIGAR

En berättelse från andra världskrigets dagar. 250 sidor. Självbiografi. Tryckt 1998.

Kommunismens sönderfall och öppnandet av arkiven i Ryssland och Estland har gjort det möjligt att ta reda på vad som hände med några av de deporterade estlandssvenskarna. Några sådana människöden har också skildrats, t ex berättelsen om Anders Stenholm (Kustbon 1995:2) och boken om folkskolläraren Anders Nyman (Nyman 330). Några har också berättat om den sovjetiska ockupationen av Estland eller livet i Röda armén. Den senaste skildringen i raden är Herbert Lagmans självbiografiska bok "På fjärran stigar - En berättelse från andra världskrigets dagar".

Herbert Lagman ger en intressant skildring av Tysklands anfall på Sovjetunionen och den tyska inmarschen i de baltiska länderna. Lagman avbryter studierna i Dorpat och ger sig hem till Spithamn, men gömmer sig ett tag på en vind i Höbring. Luften är full av rykten. Skall sovjetarmén kunna hejda den tyska frammarschen och hinna mobilisera? Liksom så många andra går Lagman några dagar i obeslutsamhet om han skall gömma sig i skogen eller infinna sig när mobiliseringsorder kommer. Till slut beslutar han sig ändå för att inställa sig vid mobiliseringen framförallt av fruktan för repressalier mot de anhöriga. Lagman kom därigenom att dela öde med många andra estlandssvenskar och ester av vilka åtskilliga aldrig återvände.

Sedan följer en lång skildring av färderna österut, till fots, med tåg i godsvagnar, på lastbilsflak och på lastpråmar uppför det ryska flod- och sjösystemet. Mycket av tiden och ansträngningarna går åt till att försöka överleva, att skaffa mat, förutom de torra skorpor som oftast erbjöds, att hålla sig varm och att sova. Lagman skildrar ändå färderna med distans och ger sig tid att beskriva några små lustiga episoder, såsom avslutningsceremonier eller växelsångstävlingar mellan olika pråmar. Han ger också då och då historiska tillbakablickar, t ex om hur vikingar från Roslagen koloniserade området söder om Ladoga och byggde borgen Nöteborg. Ibland blir han riktigt lyrisk när han beskriver det förbiglidande landskapet: "Att resa är alltid förenat med en säregen tjusning även om omständigheterna, under vilka man färdas inte råkar vara de gynnsammaste. Det ligger något eggande i själva rörelsen framåt och färdas man dessutom fram i okända trakter blir förnöjelsen så mycket större. Ögat mö-

Luciafest

den 12 december 1998 kl 18
i Medborgarhuset "Fyren" i Kärrtorp
Adress: Lågsjärsvägen 13

Luciatåg - sångare från SONG
- dans kring granen
- lotter - dans - kaffe - med mera

Inträde
Vuxna 70:- barn under 12 år gratis

Alla är välkomna

Arrangörer:

RÅGÖBORNAS DANSLAG OCH RUNÖBORNAS FÖRENING

ter ständigt något nytt, som ger näring och färskt material åt fantasin. Än var det något säregnet drag i landskapet, än en byggnad uppförd i en viss stil och än ett litet samhälle med något visst särpräglad över sig, som tilldrar sig ens uppmärksamhet och fångar fantasin för en kort stund. Det ligger en egen tjustning i vattnets melodi, då det med små kluckande ljud forsar om stäven och glider akteröver, lämnande en lång rad av virvlar och bubblor på den blanka vattenspegeln."

När inte förflyttning sker används tiden – förutom till exercis – till att bygga eller reparera jordhyddor, s k zemljankor, för trupperna att övernatta i. Det skedde också en viss politisk indoktrinering av en därtill utsedd estnisk politruk. Denna tilltog ju närmare fronten man kom och kunde ta sig följande uttryck i ett tal av lägre chef: "Ni utgör nu en del av Röda armén och i fortsättningen måste varje er handling, varje er strävan, ja varje er tanke stå i arméns och det socialistiska fosterlandets tjänst. Ni måste glömma hemland och vänner, far och mor, syskon och släktingar, allt som en gång var er kärt. Armén är nu er far och mor, den kräver obetingad lydnad och underkastelse...."

Lagman skildrar på ett övertygande sätt det gråa, trista och enformiga livet med ändlösa marscher, det meningslösa och ibland fullkomligt oberäkneliga agerandet från befälens sida. Det var naturligtvis svårt för de enskilda människorna att veta vad som egentligen hände i kriget eftersom man bara hade tillgång till den sovjetiska propagandan. En rad rykten spreds om de tyska motgångarna, om de allierades agerande och om att Sverige skulle ha krävt att estlandssvenskarna utlämnades till Sverige.

Så småningom sattes de estniska och estlandssvenska divisionerna in i striderna för att återta en rysk stad, som ockuperats av tyskarna i Kalininområdet norr om Moskva. Herbert Lagman hamnade alltså i stridszonen. Sedan följer de vanliga stridsskildringarna med granater, kulor, skyttegravar, sårade och döda och när staden är på väg att erövras såras Lagman i foten. Såret behandlas vid ett fältlasarett och foten gipsas men blodförgiftning tillstöter och så småningom måste foten amputeras. Återigen ändlösa transporter först österut till olika sjukhus och sedan tillbaka västerut ner till Odessa vid Svarta Havet. Även under dessa färder kan Lagman kosta på sig poetiska skildringar av vårens ankomst eller höstens olika färger eller humoristiska betraktelser om ryska svordomar. Lagman hade trots allt överlevt och beslutade sig en dag för att ge sig hemåt.

Något av det mest gripande i boken är ankomsten till hembyn Spithamn. "Byn gjorde ett förfallet och övergivet intryck. Målningen hade nöts bort på husen, och flera av dem liknade nu

närmast gråa ruckel. Över det största huset mitt i byn vajade en röd flagga. Där hade NKVD upprättat sin högborg.— Genom skogen såg jag havet skymta fram på andra sidan udden. Man hade skövlat stora delar av skogen, som löpte ut med stranden och skyddade åkrarna mot havsvindarna. Långsamt vandrade jag stigen fram, stigen som jag trampat otaliga gånger. Snart kom husen i sikte. Alla fanns kvar. Ingenting var nedbränt. Krigets härjningar tycktes inte ha nått denna avkrok. Men likväl föreföll allt utdött. Ingen arbetade på åkrarna, inga koskällor pinglade i hagen. Allt var tyst."

När jag läser Herbert Lagmans bok "På fjärran stigar" tänker jag flera gånger: ungefär så här kanske också min far upplevde livet som mobiliserad i Röda armén, men han fick aldrig tillfälle att berätta om det. Därför är Herbert Lagmans bok ett välkommet och angeläget vittnesbörd om ett öde som drabbat många estlandssvenskar. Några återvände aldrig.

Sven Salin

Aarand Roos

EESTI KERGEJÖUSTIKU POOL

SAJANDIT PAGULUSES

167 sidor

Estlandssvenska friidrottare omnämns i en bok som nyligen utgivits i Estland "Eesti kergejõustiku pool sajandit paguluses" (Den estniska friidrottens halvsekel i exil), sammanställd av Aarand Roos, f d Sverige-est (på mödernet från Nargö), för ett par år sedan hemflyttad till Tallinn.

I boken skildras hur Estland offici-

ellt avskrevs som idrottsland i internationella sammanhang, flyktingarnas fortsatta idrottande under läger tiden i Tyskland, organiserandet av idrottslig verksamhet i esternas nya hemländer runt om i världen, vidare diskuteras esthetens bevarande i idrottssammanhang, en diger statistik presenteras, varav framgår att under det aktuella halvseket 50 flyktningresultat överträffade gällande estniskt rekord (bl a av Ingvar Marks från Odensholm, 400 m häck). Slutligen tecknas dussintals biografier för exil-friidrottare.

I kapitlet om Sverige relateras bl a flyktingarnas smidiga anpassning till det nya hemlandet, särskilt bland de många estlandssvenskarna, som genast välkomnades i gemenskapen. Under en följd av år tränade och tävlade dessa i Stockholms-klubben Bellevue IK, där Algot Friberg (född på Ormsö, två SM-tecken i diskuskastning) sedermera bedrev en livslång gärning som uppskattad tränare och ledare.

Biografiska notiser för första generationens estlandssvenskar tecknas för Gunnar Blomberg, Algot Friberg, Leander och Arne Gjärdman, Bertil Nyman, Robert Öman, mellangenerationens Ingvar Marks, Yngve Vesik, Sigrid och Gunda Norrman samt yngsta generationens Maria och Helena Fernström. Vidare hittar man i tabellerna bl a det nu högaktuella namnet Mattias Borrmann (kastgrenar).

Intresserade läsare kan vända sig till författaren, vars adress förmedlas av redaktionen. Ett ex är överlämnat som gåva till SOV:s bibliotek. □

Ingen känner Kustbon bättre än du. Ingen kan ge en mer rättvisande bild av innehållet. Och ingen vet bättre vilka människor som har både skäl och själ att bli Kustbons nya prenumeranter. Därför ber vi nu våra trogna och nöjda prenumeranter om hjälp.

Tänk på att nästa generation

estlandssvenskar måste upplysas om behovet av en estlandssvensk tidning. Du som tycker att vårt 80-åriga skötebarn borde kunna leva åtminstone i hundrade år kan hylla "honom" genom att värva nya prenumeranter.

Snabbaste sättet att hylla Kustbon är att skaffa en prenumerant och be denne att via postgiro sätta in 270 kr och skriva på talongen att insättningen avser ny årsprenumeration. Pg nr 35 13 11-6.

Det är mycket viktigt att denne fyller i namn, adress och postadress så vi kan skicka tidningen utan dröjsmål. Prenumerationen kommer att omfatta ett år från inbetalningsdatum.

Det går också bra att ringa till Kustbons redaktion och be om ett förtryckt inbetalningskort.

Expeditionen är bemannad mån-tor 9-14 och på torsd även kvällsöppet 18-20. Övrig tid telefonsvarare. Ring 08-612 75 99. Fax 08-612 77 85.

Agneta Klitter
Redaktör

Matts Dreijer 1901-1998

FOTO UR ÅLANDS MUSEUMS SAMLINGAR.

Som redan framgått av Kustbons juni-nummer avled professor Matts Dreijer den 15 april i Mariehamn. Eftermälena har varit många. Hans livsgärning har fått de mest uppskattande omdömen.

När modern dog blev 6-åringen Matts från Korsgården på Runö omhändertagen och uppfostrad av sin farmor och två fastrar som var bosatta i Mariehamn. Efter studentexamen studerade Matts Dreijer i Helsingfors där hans flit och begåvning ledde honom till två akademiska examina - diplomekonom och filosofie magister.

Matts Dreijers livsgärning ägnades åt Åland. Hans insats gällde de mest skilda områden. Han var verksam inom näringslivet - bl.a. inom producentkooperationen, tryckeribranschen och sjöfarten. Men han gjorde också bestående insatser inom journalistik och politik. Ålands självstyre var för honom en hjärtefråga och han var aktiv kommunalpolitiker.

Mest bekant är Matts Dreijer emellertid som entusiast och förgrundsfigur inom det åländska kulturlivets skilda områden - han var historiker, arkeolog, museiman, föreläsare, debattör. Under många år var han landskapsarkeolog respektive chef för Ålands museum.

Sina forskarmödor har Matts Dreijer

främst ägnat Ålands och ålänningarnas historia. Resultaten av hans forskningar har publicerats framför allt i årsböckerna Åländsk Odling och Sanct Olof. Hans mest omfattande studie har titeln "Från stenåldern till Gustav Vasa". Detta gigantiska arbete ingår som del 1 i samlingsverket Det åländska folkets historia.

Matts Dreijers arkeologiska utredningar har likaså blivit allmänt uppmärksammade. De är baserade på omfattande utgrävningar under hans ledarskap, f.a. på Kökar i Ålands skärgård. Han ville visa att Åland under vikingatiden varit en betydligt större och viktigare handelsplats än som dittills var känt. Hans nya rön fick i detta stycke positivt mottagande från kolleger. Svårare att få medhåll hade Matts Dreijer dock när han hävdade att vikingarnas handelsstad Birka legat på Åland. Även Ålands kyrkor och många andra forn lämningar än de på Kökar har hört till Matts Dreijers intresseområden.

På sin 80-årsdag tillägnades Matts Dreijer en festskrift, utgiven av Ålands fornminnesförbund. I bibliografin över jubilarens författarskap upptas närmare 250 titlar över hans viktigaste tryckta skrifter. För sina vetenskapliga insatser belönades Matts Dreijer 1969 med professorstitel - en ärebetygelse som tilldelades honom av Finlands president.

Matts Dreijer kallades ibland skämtsamt Mr Åland, en benämning som han säkert gärna lyssnade till. Men han var dock angelägen om att framhålla att han ursprungligen var runöbo. Tyvärr hade han endast vid tre tillfällen kunnat besöka sin hemö innan järnridån för ett halvt århundrade kom att skilja de Baltiska länderna från västvärlden. Med liberaliseringen under Gorbatjov-eran uppluckrades de rigorösa restriktionerna och inresetillstånd beviljades i viss utsträckning även för Estland.

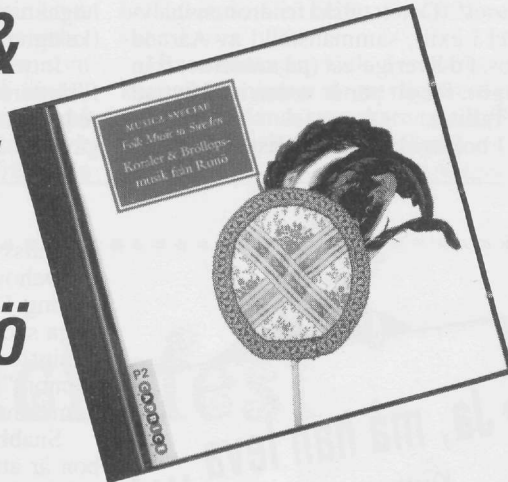
Matts Dreijers heta önskan att än en gång få återse sin födelseö kunde förverkligas våren 1989. Tillsammans med anhöriga och ett journalist- och filmteam från Åland kunde han inspektera de kära platserna - som dessvärre föga stämde med minnesbilderna från 1929 då han senast var på Runö.

Kontakten men anhöriga och andra runöbor hade Matts Dreijer dock kunnat återuppta när runöborna liksom övriga estlandssvenskar under andra världskriget kom till Sverige. Om hans eminenta berättartalang kan vi alla vittna som var med på en traditionell Runöträff i Stockholm under 1960-talet.

Matts Dreijer har karakteriserats som en viljestark och mycket aktiv människa. Om sitt växlingsrika liv har han själv skrivit i den spirituella memoarboken "Genom livets snårskog". Han var en märklig man, runöbon som aktivt deltog i Finlands frihetskamp och konstruktivt bidrog till åländskt nationsbyggande. Han utförde ett livsverk av ovanligt slag.

Elmar Nyman

Koraler & bröllops- musik från Runö

Carl-Allan Moberg, Sveriges förste professor i musik-vetenskap, följde 1938 med dåvarande Radiotjänst på en inspelningsresa till Runö. Bland annat spelade de in runö-bornas gamla folkliga koralsång - en unik tradition med texter ur 1695 års psalmbok och melodier som avviker från kyrkans officiella koralsböcker. Här finns 31 av dessa koraler. Dessutom bröllopsmusik - fiollåtar spelade under många generationer på ön. Spelar gör den då 76-årige Elias Schönberg och bland låtarna märks Springvals, Vegaleiken, Lihl Peter, Hihatrobeine och Pål丹se. Denna CD är en återgivning av LP-skivan Runökoraler från 1985, vilken kompletterats med den tidigare utgivna bröllopsmusiken ur Sveriges Radios arkiv.

Finns hos SOV. Pris 120:-

Elna Aman
f Appelblom

* 14 juni 1926
† 26 juni 1998

MARI och BERTIL
Helena och Christian
LASSE och INGA
Johan och Erik

Övrig släkt och vänner

Min syster
Karin Wallén

f. Enkel
har lämnat oss
i stor saknad

Linda Lundeberg

Vår älskade Mor,
Farmor och Mormor

Maria Beckman
f Hamberg

* 23 mars 1898, Förby,
Backesa, Ormsö
† 26 juli 1998 Hägersten

Har lämnat oss i djup sorg
och saknad.

Algot och Gun
Silvia och Göte
Signe

Barnbarn med familjer
övrig släkt och vänner

*Ett strävsamt liv har
slocknat ut.
En flitig hand har domnat.
Din arbetsdag har
nått sitt slut.
Ditt trötta huvud somnat.*

Min älskade make
vår käre pappa
farfar och son

Egil Wahlberg

* 18 september 1934 på
Ormsö
† 28 mars 1998

INGRID
MATS och ANITA
STEFAN
ANN-CHRISTINE och
KARL
Barnbarn
Mor
Syskon med familjer
Släkt och vänner

*Vi hann ej säga dig farväl
ty döden kom så fort
men nu vi säger tack
för allt du för oss gjort*

Min älskade lilla mamma

Maria Karlquist

f Ahlquist
* 18 september 1912 på
Ormsö
† 6 maj 1998 på Gotland

BIRGIT
Syskon med familjer
och vänner

*Jag vet en hälsning
mera kär
än värld vad Du kan ge.
Den heter frid, Guds frid
det är,
och därom vill jag be.
Kom då o frid, dröj i mitt
tjäll,
bliv bästa gästen min.
Ty dagen skrider
det blir kväll
och natten bryter in*

Kustbon...

Forts fr s 6.

Svenskbyföreningen, Svenska Odlingens Nya Generation (SONG), olika hembygdsföreningar m fl bildar en hel flora av estlandssvenska organisationer. I och med Estlands frigörelse efter mer än femtio års ockupation har Kustbons spalter berikats med bidrag från många som besökt de forna hembygderna, inklusive Gammalsvenskby i Ukraina. Den hembygd som i årtionden endast kunnat återskapas med hjälp av minnets bilder har plötsligt blivit levande. Rapporterna återspeglar återseendets glädje men också besvikelsen över att verkligheten suddar ut minnesbilden.

Kustbon då och nu

Syftet med Kustbon i Estland var helt naturligt ett annat än i Sverige. Den skulle vara en verksam kraft i kampen för svenskheten i Estland och söka sammanlänka de tidigare isolerade svenska enklaverna till en nationell minoritet med gemensamma intressen. Kustbon som organ för Svenska Folkförbundet i Estland var outhärlig i valpropagandan. Det är också sannolikt att Kustbon bidrog till att högsvenskan fick större utbredning i svenskbygden. Den kom till hem som aldrig haft en svensk tidning. Och Kustbon hjälpte till att påminna stamfränderna i Sverige och Finland om den svenska folkstammens

existens och levnadsförhållanden i Estland. Upplyftande var det för Kustbons utgivare och redaktör när de ibland såg sin tidning citeras i rikssvensk och finlandssvensk press.

Krig, ockupationer, olika styrelse-skick, urusel samhällsekonomi, återkommande inskränkningar i yttrande- och tryckfriheten fördystrade epoken Kustbon i Estland. Av alla tidningsutgivare i landet krävdes en skicklig balansgång om de skulle undgå ingrepp från tillsynsmyndigheterna.

Ingen av de centrala frågor som Kustbon i Estland kämpade med har någon relevans för Kustbon i Sverige. Estlandssvenskarna är inte längre en nationell minoritet. Politiska frågor är inget att ta upp vare sig för våra organisationer eller Kustbon. I Sverige råder fred sedan tidigt 1800-tal, yttrande- och tryckfriheten är statskickets hörnstenar - en fri press en självklarhet.

Kustbon i Estland hade ständiga ekonomiska bekymmer och för liten prenumerantstock. I Sverige har tidsskriftens ekonomi varit stabil, om än inte lysande. Antalet prenumeranter är här avsevärt större än i Estland -1200-1400 contra 400-500.

Under de 22 år Kustbon utkom i Estland turades tre personer om att sköta redaktionsarbetet - Mathias Westerblom, Nils Blees och Andreas Stahl. Även i Sverige har det endast varit några få personer som under de 55 åren åtagit sig att vara Kustbons redaktör - Folke Lindström, Manfred Nyman, Edvin Lagman, Elmar Nyman, Viktor Aman, Tho-

mas Lorentz och Agneta Klitter. Alla dessa redaktörer har utfört ett ideellt arbete vid sidan av övriga samhälls-uppgifter - ofta under stark press.

Mot alla odds har skötebarnet Kustbon överlevt trots växlande öden. Ännu efter 80 år uppvisar den en beundransvärd vitalitet. Och alltjämt behövs Kustbon. Utan den som förbindelselänk kommer den estlandssvenska identiteten snart att upplösas och värdefull information om vår folkgrupps öden aldrig att publiceras. En förutsättning för Kustbons överlevnad är självfallet att läsekretsen inte sviker och att det alltjämt kommer att finnas personer som är beredda att lägga ner tid och arbete för att vi även i fortsättningen ska kunna glädjas åt en innehållsrik tidskrift. □

Kärslätt-träff

Söndagen den 11 okt. kl. 14.00
i SOV:s lokaler
på Roslagsgatan 57.

Vi tänkte prata om byns
många namn och
alla sevärheter på Ormsö.

Välkomna!

SVEN SVÄRD

FAMILJENYTT

FÖDDA

Vår son *Jacob* Stefans, Sannas och Johannas lillebror Marie-Louise och Robert Granberg Stockholm 2 juni 1998

VIGSLAR

Vigsel har ägt rum den 14 juni 1998 mellan *Helene Ahlström*, dotter till Christa och Sven Ahlström, Borrby, Ormsö och *Tony Svensson*, son till Märta och Tage Svensson. Tony är bördig från Rinkaby, Kristianstad. Vigseln förrättades i parets trädgård på Bäck, Ljungskile.

Musik: Moa Brynnel inledde med kulning och kören Strandskatorna sjöng. Middag gavs på Strandbynäs.

Familjen (med döttrarna Miriam och Matilda) har ansökt om namnbyte till Svalebäck.

Vigsel har ägt rum lördagen den 22 augusti 1998 i Torps kyrka, Medelpad, mellan *Ingrid Nordlund* och *Jörgen Hedman*. Bruden är bördig från Torp. Vigsleförrättare var kh Staffan Beijer, Roma, Gotland.

AVLIDNA

Alexander Alberg, född den 18 augusti 1915 i Rickul, avled den 23 mars 1998 i Stockholm

Ester Erlanda Freiberg, född den 11 januari 1912 på Wrangelsholm/Nargö avled den 4 maj 1998, i Hallstavik

Agneta Westerblom, född Andersin den 24 oktober 1915 på Ormsö, avled den 15 maj 1998 i Stockholm

Amanda Brandt, född den 15 juli i Nuckö, avled den 1 juni 1998 i Stockholm

Nils Koinberg, född den 3 februari 1938 i Nuckö, avled den 1 juni 1998 i Tyresö

Johannes Axel Timm, född den 5 januari 1928 på Ormsö, avled den 2 juni 1998 i Vaxholm

Johannes Ambros, född den 20 maj 1913 i Nuckö, avled den 9 juni 1998 i Eskilstuna

Theres Carlsson, född Johansdotter Mihlberg den 15 januari 1915 i Rickul, avled den 13 juni 1998 i Gustafs

Sven Olof Feldt, född den 16 februari 1939 på Ormsö, avled den 21 juni 1998 i Hässelby

Herman Villsaar, född den 11 december 1915 på Ösel, avled i juli 1998

Valdemar Treiberg, född den 10 juli 1906 i Rickul, avled den 2 juli 1998 i Älvsjö

Elna Karin Wallén, född Enkel den 10 januari 1933, avled den 12 juli 1998 i Norrtälje.

BEMÄRKESEDAGAR

4:E KVARTALET 1998.

99 ÅR

Katarina Ahlström, född den 7 november 1899, Ormsö

96 ÅR

Olga Neider, född Thomson den 7 december 1902, Rickul

95 ÅR

Amanda Engman, född Teichman den 12 november 1903, Nuckö

Eduard Rudolf Mathiesen, född den 18 november 1903, Nuckö

93 ÅR

Johan Törnblom, född den 11 oktober 1905, Ormsö

Matilda Vikman, född Friman den 24 november 1905, Nuckö

92 ÅR

Marianne Engman, född Edvard den 2 oktober 1906, Reval

Marta Stahl, född Treiberg den 2 oktober 1906, Rickul

Alide Sedman, född Koinberg den 16 oktober 1906, Nuckö

Oskar Henriksson, född den 25 oktober 1906, Reval

Heino Sallert, född den 4 november 1906, Reval

Maria Roos, född Söderholm den 7 november 1906, Nuckö

91 ÅR

Katarina Rosenblad, född den 20 oktober 1907, Ormsö

Rudolf Krusman, född den 5 november 1907, Nuckö

Mathias Hallman, född den 24 november 1907, Rickul

Agneta Lilja, född Alström den 27 november 1907, Ormsö

Griselda Soonike, född Berg den 9 december 1907, Nargö

Voldemar Westerblom, född den 10 december 1907, Reval

Boris Hansman, född den 15 december 1907, Reval

Alice Lindeberg-Linvet, född Schönberg den 16 december 1907, Reval

Martha Hagström, född Mickelin den 23 december 1907, Ormsö

Anna Vesterblom, född Rebane den 28 december 1907, Reval

90 ÅR

Oskar Brun, född den 24 november 1908, Reval

Salme Elfride Luther, född Grönström den 1 december 1908, Nargö

Alide Söderlund, född Tennisberg den 21 december 1908, Rickul

☞ 85 ÅR ☞

Valdemar Brunberg, född den 16 september 1913, Rickul

Agneta Nee, född Blomman den 21 oktober 1913, Ormsö

Henriette Mercedes Hamm, född den 6 november 1913, Balischport

Anders Alros, född den 10 november 1913, Ormsö

Maria Hamberg, född Bäckman den 29 november 1913, Ormsö

Nikolai Ferdinand, född den 29 november 1913, Rickul

Hugo Mickelin, född den 29 november 1913, Ormsö

Maria Nyblom, född Hammerman den 1 december 1913, Ormsö

Maria Vahlberg, född Berggren den 1 december 1913, Ormsö

Elsa Greisman, född Nappa den 2 december 1913, Nuckö

Meta Benström, född Blum den 3 december 1913, Vippal

Elin Editha Koinberg, född Stromback den 5 december 1913, Nuckö

Helene Tanseri, född Kaav den 24 december 1913, Oru

☞ 80 ÅR ☞

Hans Murman, född den 10 oktober 1918, Ormsö

Sigrid Heyman, född Ekman den 25 oktober 1918, Rickul

Irina Matson, född Naerimäe den 25 oktober 1918, Hapsal

Richard Laning, född den 26 oktober 1918, Nuckö

Gertrud Adamsson, född Hasse den 28 oktober 1918, Reval

Nelly Schönberg, född Liiving den 30 oktober 1918, Reval

Ralf Klaman, född den 7 november 1918, Korkis

Herman Valdemar Lindström, född den 12 november 1918, Ormsö/Nuckö

Renate Maria Vellesoo, född den 14 november 1918, Reval

Alidia Detlov, född Nyholm den 18 november 1918, Hapsal

Johan Fält, född den 1 december 1918, Ormsö

Erika Elisabeth Mihkelsson, född Marr den 22 december 1918, Nuckö

Alexander Rudolf Sedman, född den 23 december 1918, Nuckö

Sigrid Seman, född Vestersten den 25 december 1918, Nuckö

☞ 75 ÅR ☞

Armilde Johansson, född Vesterblom den 3 oktober 1923, Nuckö

Elsa Karin Gustafsson, född Appelblom den 4 oktober 1923, Ormsö

Algot Eugen Brun, född den 4 oktober 1923, Nuckö

Gunhild Vivian Gistavsson, född Gottkamp den 6 oktober 1923, Hapsal/Vippal

Ellen Maria Massalin, född Friberg den 8 oktober 1923, Ormsö

Anna Hermine Puuström, född Rosen den 9 oktober 1923, Nargö

Elmar Borrman, född den 24 oktober 1923, Rickul

Laine Bluum, född Tammerman den 25 oktober 1923, Korkis

Lembit Soots, född den 27 oktober 1923, Reval

Helga Rosalie Vesterberg, född Strömkvist den 30 oktober 1923, Rickul

Hilda Rosalia Pettersson, född Söderkvist den 31 oktober 1923, Ormsö

Nelly Aurelia Viskman, född den 3 november 1923, Nuckö

Gertrud Hallstenson, född Lilja den 5 november 1923, Ormsö

Linda Alice Stromback, född Lemberg den 6 november 1923, Nuckö

Helmi Söderholm, född den 9 november 1923, Nuckö

Emil Lars Förberg, född den 19 november 1923, Ormsö

Erna Agneta Nordvall, född Friberg den 19 november 1923, Ormsö

Einar Vesterby, född den 21 november 1923, Rickul

Lembit Vahtman, född den 25 november 1923, Reval

Hilda Katarina Hörnsten, född Hammerman den 28 november 1923, Ormsö

Harry Johan Parsman, född den 29 november 1923, Reval

Hildegard Hamberg, född Söderlund den 1 december 1923, Rickul

Elfride Marie Tammerman, född Adelman den 16 december 1923, Rickul

Aale Kingo, född Öngo den 17 september 1923, Oru

Linda Olsson, född Grönlund den 21 december 1923, Rågöarna

Inga Konstance Stahl, född den 21 december 1923, Rickul

Lars Åkerman, född den 23 december 1923, Ormsö

Einar Hallman, född den 30 december 1923, Nuckö

☞ 70 ÅR ☞

Axel Vesterbom, född den 4 oktober 1928, Rickul

Voldemar Nordström, född den 5 oktober 1928, Rågöarna

Henrik Gottfrid Vennberg, född den 13 oktober 1928, Ormsö

Bernhard Harry Thomsson, född den 24 oktober 1928, Ormsö

Manfred Meinhard Viskman, född den 3 november 1928, Nuckö

Agneta Elvine Sellkvist, född Alros den 4 november 1928, Ormsö

Robert Öman, född den 5 november 1928, Runö

Ingrid Frideborg Samson, född Berggren den 10 november 1928, Ormsö

Elna Dahlberg, född Hallman den 18 november 1928, Rickul

Alida sigrid Blomman, född den 22 november 1928, Ormsö

Arvid Felix Freiman, född den 27 november 1928, Nuckö

Silvia Greta Albert, född den 28 november 1928, Nuckö

Ragnar Fritiof Stahl, född den 2 december 1928, Rickul

Maria Elvine Lundvall, Kornblom den 7 december 1928, Ormsö

Maria Josefsson, född Grönman den 12 december 1928, Ormsö

Hilda Agneta Lindkvist, född Lindblom den 12 december 1928, Ormsö

Lille Rosen, född den 15 december 1928, Reval

POSTTIDNING B

Svenska Odlingens Vänner
Roslagsgatan 57, 1/2 tr ned
113 54 Stockholm
ISSN 0345-6706

Axel Svärd, född den 17 december
1928, Ormsö

Axel Henrik Mark, född den 30
december 1928, Ormsö

☞ 65 ÅR ☞

Marianne Koppelman, född den 1
oktober 1933, Nuckö

Silvia Elida Åkerblad, född den 8
oktober 1933, Rickul

Hans Nyman, född den 9 oktober
1933, Kirivajöe

Fred Borrman, född den 14 oktober
1933, Rickul

Hugo Rosen, född den 19 oktober
1933, Reval

Helga Viljamaa, född den 20 oktober
1933, Reval

Axel Algot Lindblom, född den 30
oktober 1933, Ormsö

Sven Olof Salin, född den 30 oktober
1933, Ormsö

Agnes Linnéa Magnusson, född den 4
november 1933, Rickul

Ingrid Karlsson, född Nyman den 6
november 1933, Nuckö

Milvi Rosen, född den 10 november
1933, Nargö

Edit Maria Edström, född Björk den
13 november 1933, Runö

Egil Algot Strandberg, född den 13
november 1933, Ormsö

Hilding Rudolf Luther, född den 14
november 1933, Nargö

Önne Engbusk, född den 17
november 1933, Nuckö

Anders Ingvar Wahlberg, född den 17
november 1933, Ormsö

Erna Stenberg, född den 19 november
1933, Rickul

Arne Sigfrid Stahl, född den 25
november 1933, Rickul

Disa Marianne Vesterholm, född den
27 november 1933, Rickul

Ernst Valentin Åkerblad, född den 27
november 1933, Rickul

Lembit Alexander Kärman, född den
28 november 1933, Nuckö

Hilma Svensson, född Östergren den
2 december 1933, Rågö

Johan Leander Ahlström, född den 3
december 1933, Ormsö

Bernhard August Granback, född den
10 december 1933, Rickul

Allan Sigfrid Thomson, född 13
december 1933, Rickul

Etil Ahlberg, född den 15 december
1933, Rickul

Fridolf Freiman, född den 17
december 1933, Nuckö

Armand Nyman, född den 18
december 1933, Nuckö

Amanda Ingeborg Andersson, född
Hägglom den 24 december 1933,
Ormsö

Sofia Rosalia Synnergren, född Gran
den 29 december 1933, Runö

☞ 60 ÅR ☞

Einar Ingvar Murman, född den 1
oktober 1938, Ormsö

Aili Susanne Stahl, född den 10
oktober 1938, Nuckö

Lembit Kaleb Viskman, född den 24
oktober 1938, Nuckö

Linda Öie Viskman, född den 24
oktober 1938, Nuckö

Hjalmar Lilja, född den 26 oktober
1938, Ormsö

Ragnhild Karin Liljeros, född den 5
november 1938, Ormsö

Martha Ingeborg Hamberg, född den 7
november 1938, Ormsö

Stig Edvard Koinberg, född den 13 no-
vember 1938, Rickul

Inger Doris Vesterström, född den 15
november 1938, Ormsö

Matti Ambros, född den 15 november
1938, Reval

Selma Rant, född den 16 november
1938, Nuckö

John Ivar Engdahl, född den 17
november 1938, Ormsö

Endel Pärnaste, född den 17
november 1938, Nuckö

Dicken Inger Stahl, född den 18
november 1938, Rickul

Elsa Ingrid Grönman, född den 20
november 1938, Ormsö

Hilja Alberg, född den 11 december
1938, Rickul

Enno Kübar, född den 12 december
1938, Vippal

Inga Alida Ambrosen, född den 15
december 1938, Nargö

Ellen Dagmar Holm, född den 16
december 1938, Ormsö

Vello Viliberg, född den 21 december
1938, Nargö

Christa Uusma, född den 28 december
1938, Reval

☞ 50 ÅR ☞

Viveke Ann Fåk, född Elenbo den 5
oktober 1948, Arboga/Nuckö

Ynve Johan Ahlberg, född den 2
november 1948, Stockholm/Ormsö

Leif Lennart John Tammgren, född
den 8 november 1948, Johanneshov/
Ormsö

Stig Åke Tegelberg, född den 14
november 1948, Helsingborg/Rickul

Börje Erland Mickelin, född den 16
november 1948, Johanneshov/Ormsö

Eva Lisette Söderberg, född den 17
december 1948, Gräsö/Rågöarna

Bengt Anders Enkel, född den 23
december 1948, Vaxholm/Ormsö

Snart födelsedag?

Fyller du 50, 60, 65 etc
och vill bli omnämnd här i
Kustbon?

Skicka då in uppgifter om namn
(ev flicknamn), födelsedatum
och ort (bördig från ...) till

Kustbon, Roslagsgatan 57,
113 43 Stockholm.

Eller ring Ulla-Stina Rundgren
08-612 75 99 mån-tor 9-14,
kvällsöppet tor 18-20.